

'Two Bodies, one Soul'

Vriendschapsrelaties onder jongeren in Bolgatanga, Ghana



Charlotte van der Weijde

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

*'Two Bodies, one Soul'*¹

Vriendschapsrelaties onder jongeren in Bolgatanga, Ghana

Bachelorscriptie Culturele Antropologie

Juni 2011

Charlotte van der Weijde

Begeleider: Geert Mommersteeg

Universiteit Utrecht

Juni 2011

Email: A.C.R.vanderWeijde@student.uu.nl

Studentnummer: 3375269

¹ Afbeelding omslag: Schildering uit Sirigu, Noord-Ghana. Twee hagedissen verbeelden 'vriendschap', het patroon onderin verbeeld 'eenheid'.

Inhoudsopgave

Kaarten.....	5
Inleiding.....	6
1. Theoretische onderbouwing.....	10
1.1 <i>De antropologie van vriendschap</i>	10
1.2 <i>Vriendschap in Afrika</i>	14
1.3 <i>Vriendschap onder jongeren</i>	16
2. Context.....	19
2.1 <i>Jeugd in Ghana</i>	19
2.2 <i>Bolgatanga</i>	20
2.3 <i>Youth Harvest Foundation Ghana</i>	21
3. Het sluiten van vriendschap.....	23
3.1 <i>Etniciteit</i>	23
3.2 <i>Verwantschap</i>	23
3.3 <i>Religie</i>	24
3.4 <i>School</i>	25
3.5 <i>Taal en leeftijd</i>	26
3.6 <i>Gedeelde ideeën, waarden en interesses</i> ...	27
3.7 <i>Begroeten</i>	27
3.8 <i>Formalisering door familie</i>	27
4. De vormgeving van vriendschap.....	29
4.1 <i>Jongeren in de leeftijd van 10-15 jaar</i>	29
4.2 <i>Jongeren in de leeftijd van 15-20 jaar</i>	30
4.3 <i>Jongeren in de leeftijd van 15-25 jaar</i>	31
4.4 <i>Gender en vriendschap</i>	33
5. Het belang van vriendschap.....	34
5.1 <i>'Just friend' en 'best friend'</i>	34
5.2 <i>Familie en vrienden</i>	35
5.3 <i>Bespreken van problemen en advies</i>	36
5.4 <i>Verwachtingen</i>	36

5.5 <i>Van elkaar leren</i>	37
5.6 <i>Elkaar steunen</i>	38
5.7 <i>Vriendschap is niet wat het lijkt?</i>	39
Conclusie.....	40
Bibliografie.....	45
Bijlage 1. Reflectieverslag.....	47
Bijlage 2. Summary in English.....	51
Bijlage 3. Afbeeldingen.....	55

Kaarten.



Kaart 1. Ghana

Bron: http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1124.html, geraadpleegd op 14 juni 2011.



Kaart 2. Bolgatanga en de omliggende dorpen.

Bron: <http://nona.net/features/map/placedetail.1893891/Bolgatanga/>, geraadpleegd op 14 juni 2011.

Inleiding

'What is a friend? A single soul dwelling in two bodies.'

Aristoteles

Vanuit het Youth Center klinken hardere stemmen. Vier jongens zitten met elkaar aan tafel. Eén jongen staat verhit naast zijn stoel, druk te gebaren om zijn argument kracht bij te zetten. Ze kijken alle vijf serieus, bijna boos. Ik vermoed een hoogoplopende ruzie, die ik al eerder heb gezien in Bolgatanga. Opeens begint de staande jongen te lachen. Hij slaat één van de jongens op zijn rug en de spanning lijkt gebroken. Ik schat dit moment in als goed moment op aan te schuiven bij de jongens en te vragen waar de ruzie over ging. 'Ruzie? We voeren een gesprek over 'Sexmachine.'² Dit zijn mijn beste vrienden, daar ga ik niet zomaar ruzie mee maken over zoiets kleins!'

Dat vriendschap cultureel en persoonlijk bepaald is, blijkt uit het bovenstaande vignet. Deze jongens lijken voor een westerse studente Culturele Antropologie een ware ruzie uit te vechten, terwijl deze beste vrienden druk met elkaar in discussie zijn over hun favoriete muziek. In veel Afrikaanse landen wordt vriendschap gezien als belangrijk. Het dient niet alleen tot persoonlijke ontwikkeling en verrijking, maar ook als sociaal vangnet en steun (Jacobson 1973, Bell&Coleman 1999). Vriendschapsrelaties vormen een ietwat minder populair onderwerp binnen de antropologie dan andere sociale relaties, zoals verwantschapsrelaties, welke een belangrijke focus vormen binnen de antropologie. Een aanhanger van de focus op verwantschapsrelaties is Aguilar (1999). Hij pleit voor het feit dat vriendschapsrelaties niet kunnen bestaan in samenlevingen die gebaseerd zijn op verwantschapsrelaties. Andere auteurs (Bell&Coleman 1999, Collier&Bornman 1999, Blum 2007) pleiten juist voor onderzoek naar vriendschap, dat gezien kan worden als een hedendaagse manier van organiseren van de samenleving. Aan de hand van deze discussie komt ook het belang en de betekenis van vriendschap naar voren en de positie die het inneemt in de huidige tijd.

In deze scriptie zal worden gekeken naar vriendschap als een cultureel construct. Het doel van deze scriptie is na te gaan hoe vriendschappen worden vormgegeven en welke betekenissen hieraan worden gehecht door jongeren in Bolgatanga, Ghana. Binnen deze analyse zal daarbij onderscheid worden gemaakt tussen leeftijd en gender. Om vriendschap in zijn geheel te kunnen beschrijven, worden verschillende aspecten van vriendschap onderscheiden, die van

² Ruff N Smooth – Sexmachine. Muzieknummer uit januari 2010.

belang zijn bij het beschrijven van de vriendschapsrelaties. Iedere vriendschap kent een andere basis. Vrienden die enkel eenzelfde religieuze achtergrond delen, hebben een andere basis dan vrienden die enkel door verwantschap met elkaar bevriend zijn. Ze zullen andere gesprekken voeren, andere informatie uitwisselen en andere dingen ondernemen. Echter deze factoren die aan een vriendschapsrelatie ten gronde liggen, zijn niet zo zwart-wit te stellen. Het eerste aspect van vriendschap dat nadere toelichting zal verkrijgen is factoren waarop vriendschapsrelaties gebaseerd zijn. Ten tweede zal er gekeken worden naar de vormgeving van vriendschap. Onder andere frequentie van ontmoeting, gespreksstof en activiteiten komen hierin aan de orde. Als laatste is belangrijk om aandacht te geven aan de betekenissen die worden meegegeven aan vriendschapsrelaties. Belangrijk hier is het belang van vriendschap naast familierelaties, het bespreken van problemen en het geven van adviezen, verwachtingen, van elkaar leren en elkaar ondersteunen.

Het onderzoek vond plaats in het noorden van Ghana, in de stad Bolgatanga. Reden voor deze plek is de ontwikkeling die Afrika op dit moment doormaakt. De waarden en normen die jongeren op dit moment hanteren en de waarden en normen van hun ouders lijkt meer dan ooit te verschillen door ontwikkelingen als globalisering (Durham 2000). Normen en waarden lijken te verschuiven naar meer westerse principes en daarom is het interessant om juist nu deze jongeren te onderzoeken. De stad Bolgatanga telt 70.000 inwoners en dit is voor het noordelijke gebied van Ghana vrij veel. Recente droogte en het ontbreken van grondstoffen zorgen voor slechtere, economische omstandigheden in vergelijking met het zuiden van Ghana. De onderzoekspopulatie was over het algemeen aangesloten bij de Youth Harvest Foundation Ghana, waardoor deze NGO een rol speelt binnen dit onderzoek. Youth Harvest Foundation Ghana stimuleert jongeren in het opdoen van kennis omtrent gezondheid, ICT, marketing en management, persoonlijke ontwikkeling en eventuele landbouwkennis. Zo proberen zij de jongeren bij te staan in verminderde, economische omstandigheden. De organisatie beschikt over een Youth Center met computers, kantoor en vergaderzaal, waar de jongeren bijeen komen. Dit zorgde voor een goed uitgangspunt van dit onderzoek. De onderzoekspopulatie vormden, mede op advies van de Youth Harvest Foundation Ghana, jongeren tussen de 10 en 24 jaar.

Het veldwerk vond plaats van 2 februari tot 21 april. Voor de dataverzameling van het onderzoek heb ik verschillende methoden gebruikt. Omdat de jongeren in de leeftijd van tien tot twintig jaar zich vaak lieten afschrikken door het format van een interview, heb ik onder deze jongeren vooral gebruik gemaakt van informele gesprekken. Hierbij probeerde ik

aantekeningen te maken, onder of direct na het gesprek. Het opbouwen van *rapport*, om zo de jongeren beter te leren kennen en een band op te bouwen, was hierbij erg belangrijk.

‘Rondhangen’ op het Youth Center, scholen die aangesloten zijn bij de Youth Harvest Member Clubs en op de plekken waar de jongeren samenkwamen vormden de activiteiten op *rapport* op te bouwen. Een andere methode die hierbij aansluit is participerende observatie. Door te participeren in de dagelijkse bezigheden van de jongeren en vanuit deze situatie te observeren konden veel data verzameld worden. Hierbij was het maken van aantekeningen gemakkelijker. Gestructureerde interviews waren wel mogelijk onder de oudste categorie jongeren van 20 tot 25 jaar. Het vastleggen van de interviews gebeurde een enkele keer op camera, maar meestal aan de hand van aantekeningen en het direct uitwerken na afloop van het interview. Een derde methode waar in het onderzoek gebruik van is gemaakt zijn *focusgroup discussions* (Boeije 2010: 63-65, 139-140). Tijdens deze groepsgesprekken, variërend van 8 tot 45 personen, ontstonden discussies tussen de jongeren van dezelfde leeftijd, waardoor de grote lijnen van verschillende percepties over vriendschap naar voren kwamen. Hierbij moet worden opgemerkt dat kleinere *focusgroup discussions* meer data opleverde. Hoe groter de groepen werden, hoe moeilijker het werd het overzicht te bewaren en relevante data te verzamelen. Ook aantekeningen maken tijdens een grotere *focusgroup discussion* is lastig, omdat er ook orde moet worden gehandhaafd tijdens de discussie.

Tenslotte heb ik verschillende vriendschapsrelaties weergegeven en geanalyseerd aan de hand van sociale netwerk analyses. Deze netwerkanalyses zorgden ervoor dat ik onder andere een beeld kon vormen van de overeenkomstige achtergronden van vriendschappelijke relaties. De leeftijdscategorieën 10-15, 15-20 en 20-25 jaar kenden een grotere onderzoeksgroep van respectievelijk 18, 24 en 12 jongeren. Binnen elke leeftijdscategorie waren er ongeveer 5 jongeren die ik meerdere keren per week sprak met betrekking tot het onderzoek. Daarnaast maakte ik voor de twee oudste leeftijdscategorieën gebruik van een hoofdinformant. Deze zag en sprak ik bijna dagelijks in het Youth Center of bij de plek waar ik woonde.

In deze scriptie zal er eerst een theoretisch kader volgen, waarin sociaal wetenschappelijke literatuur omtrent vriendschap besproken zal worden. Dit theoretische kader bestaat uit drie paragrafen, die ieder een steeds specifiekere gedeelte van het onderzoek naar vriendschap beschrijven. Eerst zal vriendschap binnen de antropologie in het algemeen worden behandeld, waarna er een paragraaf over vriendschap in Afrika volgt. Dit wordt verder toegespitst in de paragraaf over vriendschap onder jongeren. Vervolgens zal er in een nieuw hoofdstuk ingegaan worden op de context van het onderzoek. Hier zal achtereenvolgens aandacht

besteed worden aan het land, de stad en de organisatie, respectievelijk Ghana, Bolgatanga en de Youth Harvest Foundation Ghana. In de volgende hoofdstukken worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Het empirische deel is verdeeld in drie hoofdstukken, die ieder een ander aspect van vriendschap zullen behandelen. Eerst volgt het hoofdstuk waarin wordt beschreven welke factoren van belang zijn bij het sluiten van vriendschap. Hierin worden factoren als etniciteit, verwantschap, religie, leeftijd en scholing aan de orde gesteld. Binnen dit hoofdstuk zal ook worden gekeken naar het onderscheid tussen gender en leeftijd. Het tweede hoofdstuk beschrijft de vormgeving van vriendschap, hierbij zullen onder andere frequentie van ontmoeting, gespreksstof en activiteiten besproken worden. In het afsluitende hoofdstuk zal worden uiteengezet wat het belang van vriendschapsrelaties is voor jongeren in Bolgatanga. In de conclusie zullen theorie en empirie met elkaar verbonden worden.

1. Theoretische onderbouwing

1.1 De antropologie van vriendschap

Een mens kan niet leven zonder sociale relaties. Eén van de vormen van sociale relaties is vriendschap. Hoewel dit hoofdstuk gaat over hoe vriendschap wordt beschreven binnen de antropologie, begin dit hoofdstuk met een model volgens de filosoof Aristoteles. Aristoteles onderscheidde drie vormen van vriendschap: het nuttige, het aangename en het goede. Dit klassieke model vormt veelal de basis voor theorieën die in de moderne wetenschap nog steeds worden toegepast. Bell en Coleman (1999:1) geven een goede, antropologische omschrijving van vriendschap die volgens het model van Aristoteles kan worden geanalyseerd. Door het hebben van vrienden hopen we emotionele steun (het goede), advies en materiële ondersteuning (het nuttige) te ontvangen en hiermee te overleven, of de kwaliteit van het leven te verbeteren (het aangename). Deze omschrijving is in mijn optiek nog te beperkt, omdat dit eventueel ook uit andere sociale relatie te verkrijgen is. Een toevoeging van Collier&Bornman (1999:136) maakt de omschrijving van vriendschap completer: Vriendschap onderscheidt zich door zijn karakteristieken van effectieve uitwisseling en spontaniteit en is veranderlijk door persoonlijke identiteit en groepsidentiteit.

Een focus op vriendschap binnen de antropologie is niet nieuw, maar ook niet gebruikelijk. Zo'n dertig jaar geleden wees Robert Paine (1999: 1) erop dat vriendschap net zo belangrijk is als verwantschap, wat op dat moment binnen de antropologie veel aandacht kreeg. Deze benadering was nieuw binnen de antropologische opvatting over vriendschap. Aguilar (1999: 169) echter, stelt dat het aannemelijk zou zijn dat er geen sprake is van vriendschap in samenlevingen, die gebaseerd zijn op verwantschap. Deze samenlevingen zijn veel terug te vinden zijn in bijvoorbeeld Afrika. Binnen de samenlevingen die gebaseerd zijn op verwantschap vinden de sociale relaties ook vaak plaats binnen de *extended family* (Kotak 2008: 208) en hierin is voor vriendschap als sociale relatie geen plaats. Sociale relaties binnen de verwantschapslijn werden als belangrijker beschouwd. Tegenwoordig geven verschillende andere antropologen aan dat vriendschap binnen verwantschapsrelaties steeds meer voorkomt (Bell en Coleman 1999: 5; Blum 2007: 230), mede door de mogelijkheden die het tijdperk van globalisering biedt. Het bestaan van vriendschap naast verwantschap wordt ook ondersteund door onderzoek in Tanzania, waar persoonlijke vriendschap wordt gesloten binnen de bestaande verwantschapsrelaties (Wilson 1951 aangehaald in Aguilar 1999: 169). Uit dit onderzoek komt naar voren dat vrouwelijke familieleden, die nauw samenwerkten, na jaren een diepe vriendschapsrelatie opbouwden. Deze vriendschap bood meer dan wat een

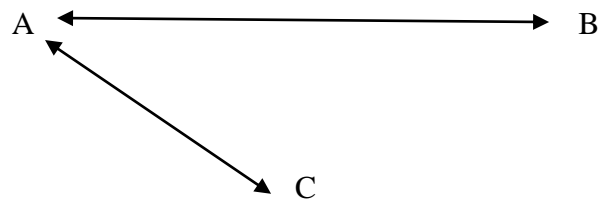
verwantschapsband kon bieden. Wilson geeft sympathie hier als voorbeeld. De vorm van meeleven en steun, zoals sympathie hier wordt omschreven, is binnen deze vriendschapsrelaties van meer betekenis dan binnen de verwantschapsrelaties.

In 1999 verscheen, onder redactie van Sandra Bell en Simon Coleman, het boek *The Anthropology of Friendship*. Het boek geeft een overzichtelijke en vergelijkende benadering van vriendschap, die vervolgens binnen verschillende contexten wordt toegepast. In dit boek wordt een belangrijk verschil aangegeven met betrekking tot verwantschap en vriendschap, namelijk de vrijwilligheid en spontane verbondenheid binnen vriendschap, als basis van deze sociale relatie (Cohen 1961 aangehaald in Bell&Coleman 1999: 3; zie ook: Carrier 1999: 21). Deze karakteristieken zijn niet terug te vinden in verwantschapsrelaties, omdat verbondenheid binnen verwantschap vastgelegd is door de bloedband en niet op vrijwillige basis. In *The Anthropology of Friendship* wordt vriendschap zelfs beschreven als een hedendaagse manier van het organiseren van de samenleving. Bell&Coleman gebruiken een citaat van Pitt-Rivers om hun argument te verduidelijken: ‘The concept of friendship is an invention of soi-disant “civilized society” which has abandoned kinship as an organizing principle’ (Pitt-Rivers 1973 geciteerd in Bell&Coleman 1999:6). Aan de hand van dit citaat laten Bell&Coleman het belang en de betekenis van vriendschap zien en geven zij aan welke positie vriendschap inneemt in de huidige tijd. Aan de hand van het citaat wordt duidelijk dat de discussie omtrent de relatie tussen verwantschap en vriendschap nog steeds geldig en actueel is.

In het boek van Bell&Coleman wordt ook ingegaan op een mogelijke oorzaak van het naast elkaar bestaan van vriendschaps- en verwantschapsrelaties. Volgens Bell en Coleman (1999: 5) wordt het door een nieuw tijdperk van globalisering te beperkt om enkel naar ‘verwantschap’ als sociale relatie te kijken (Zie ook: Blum 2007: 230). Ook andere auteurs hebben dit overgenomen. Zo schrijft Durham (2000: 114) dat door de opkomst van internet en mobiele telefoon, nieuwe mogelijkheden tot het sluiten van vriendschap zijn ontstaan, voornamelijk voor de jeugd. Ook Eriksen (2007: 72) beschrijft het gebruik van nieuwe, technologische mogelijkheden, die van invloed zijn op sociale relaties. Het zorgt ervoor dat sociale relaties niet meer aan ruimte zijn gebonden, al vinden de online relaties nog het meest op lokaal niveau plaats. Fair e.a. (2009) beschrijven in hun onderzoek dat door het gebruik van internet, er steeds meer ‘online vriendschappen’ ontstaan, die vervolgens tot werkelijke vriendschappen kunnen leiden. Mede door de nieuwe mogelijkheden voor het sluiten van vriendschap pleiten Bell en Coleman (1999: 4, 5) dan ook voor meer onderzoek naar vriendschap.

Als we spreken over vriendschap en verwantschap, spreken we over sociale relaties.

De sociale relaties zijn de basis van een sociaal netwerk. Butterfield&Kebede (2009: 359) geven een heldere uitleg van de *sociale netwerk analyse*, waarin wordt beschreven hoe verschillende actoren zijn gekoppeld door deze sociale relaties. De *sociale netwerk analyse* wordt veel gebruikt om vriendschapsrelaties te beschrijven of te bestuderen. Sociale relaties of banden koppelen verschillende actoren met elkaar binnen een sociaal netwerk. Deze actoren zijn individuen die contact hebben met één of meer andere individuen of groepen. Door sociale relaties, zoals vriendschapsrelaties of verwantschapsrelaties, die deze actoren met elkaar hebben, kunnen informatie, ideeën of goederen worden uitgewisseld. Dit kan door middel van gesproken communicatie, maar ook symbolische uitingen of geschreven uitwisseling als respectievelijk een duim opsteken of een brief. Kenmerkend is een vorm van vertrouwen dat aan de basis ligt van deze relaties. Wanneer er sprake is van een grotere mate van vertrouwen, zal er ook meer informatie, ideeën en goederen worden uitgewisseld. Sociale netwerken, zoals vriendschap, hebben verschillende vormen en functies. De reden van het verkiezen van vriendschapsrelaties boven andere vormen van sociale relaties, heeft te maken met vertrouwen, wederzijds begrip, individuele keuzes, (interne factoren) maar ook sociale, culturele, economische of religieuze omstandigheden (externe factoren) die de keuze beïnvloeden (Butterfield&Kebede 2009: 367). Hieronder is een simpele weergave van een sociaal netwerk te zien, waarin vriendschap de banden tussen deze personen vormt. Persoon A. heeft een vriendschapsrelatie met zowel persoon B. als C. en deze vriendschap is ook wederzijds. Persoon B. en C. kennen geen vriendschapsrelatie, maar kunnen buiten dit model om wel een sociale relatie met elkaar hebben die niet gebaseerd is op vriendschap.



Figuur 1. Model van een sociaal netwerk.

Voor de selectie van personen die geschikt zijn voor een vriendschappelijke relatie zijn verschillende factoren van belang. Deze verschillende factoren zijn verwantschap, etniciteit, religie, leeftijd, scholing, werk, geslacht (Barr&Dekker&Fafchamps 2009: 4), groepsvorming/levensstijl (Gareis 1995: 9; Fair&Tully&Ekdale&Asante 2009: 30; Knecht 2008: 26), buurtgenoten of sociale interesse (Butterfield&Kebede 2009: 366; Knecht 2008:

26). Op basis van deze factoren kan een sociale relatie als vriendschap zich baseren. Hierdoor is er sprake van een proces van insluiting en uitsluiting van actoren. Door deze verscheidenheid aan factoren kunnen er ook verschillen tussen vormen van vriendschap ontstaan. Zo kunnen vriendschappen binnen verschillende leeftijdscategorieën van elkaar verschillen. Maar ook wanneer vriendschap is gebaseerd op verwantschap, is deze anders van vorm en aard dan een vriendschap die gebaseerd is op dezelfde religieuze overtuiging. Andere factoren zijn van belang geweest bij het sluiten van deze vriendschapsrelatie en ze delen een ander gemeenschappelijk goed. Maar de verschillende factoren die van belang zijn bij het sluiten van vriendschap vertellen ons ook waarom men de ene vriendschapsrelatie verkiest boven de ander. Het vertelt welke factoren voor het individu belangrijk zijn (Butterfield&Kebede 2009: 359). Deze factoren zijn echter niet statisch en hangen vaak samen. Een voorbeeld hierbij wordt beschreven door Collier en Bornman (1999: 137). Voor interculturele vriendschapsrelaties geldt dat deze vaak gebaseerd zijn op de factor ‘sociale interesse’. Maar binnen de ene interculturele vriendschap is leeftijd meer van belang en een andere vriendschapsrelatie stelt scholing als belangrijke factor bij het sluiten van vriendschap. Hoewel er binnen een interculturele vriendschap sprake is van uitwisseling van normen en waarden, is er door het verschil in belang van leeftijd en scholing, ook een verschil in het uitwisselen van deze normen en waarden.

Naast de *sociale netwerk analyse* en theorie over factoren die een rol spelen bij het sluiten van vriendschap, zijn er meer zaken van belang bij het onderzoek naar vriendschapsrelaties binnen de antropologie. Elisabeth Gareis (1995: 9) richt haar kritiek op de terminologie van het woord *friend* dat binnen antropologisch onderzoek wordt gebruikt. In de Engelse taal worden termen gebruikt als *acquaintance*, *casual friend*, *close friend* en *best friend*. Al deze woorden betekenen ‘vriend’ maar met name *acquaintance* wordt vaak niet opgenomen in een onderzoek, omdat dit woord niet direct wijst op het hebben van een vriendschapsrelatie. Onderzoek beperkt zich volgens Gareis (1995: 9) vaak tot de vormen van vriendschap, *close friend* en *best friend*, waardoor de relaties die met andere termen worden aangeduid niet worden meegenomen in het onderzoek. Hieruit volgt volgens Gareis een beperkte analyse. Zij hecht waarde aan het gebruik van de termen *acquaintance*, *casual friend*, *close friend* en *best friend*, omdat elke vorm van vriendschap zijn eigen karaktereigenschappen heeft. ‘*Best friend*’ betreft één persoon en kenmerkt zich door vertrouwelijkheid en veronderstelt duurzaamheid. ‘*Close friends*’ omvat een aantal personen met wie men relaties heeft, met bepaalde vormen van vertrouwelijkheid en een hoop op langdurige vriendschap. ‘*Casual friends*’ betreft een grotere groep, kenmerkt zich door

incidentele vertrouwelijkheid en is niet gericht op een langdurige relatie.

Robert Paine (1999) gaat dieper in op de karakteristieken van een vriendschap. Hij doet dit door vriendschap te benaderen vanuit de *ideal friendship*. Dit ideaal voldoet aan drie kenmerken: de regel van relevantie, de mate van gelijkwaardigheid en discretie. De regel van relevantie gaat uit van wat is toegestaan en wat wenselijk is in een relatie. Dit kan voor iedere persoon per vriendschap verschillen. De mate van gelijkwaardigheid gaat er van uit dat men geeft, maar niet verwacht iets terug te krijgen van meer waarde. Vriendschap kent een beperkte vorm van reciprociteit, maar is voornamelijk gebaseerd op vertrouwen. Discretie verwijst naar die basis van goed vertrouwen binnen een vriendschapsrelatie. Volgens Paine (1999: 41) wordt deze ideale vriendschapsrelatie nagestreefd in bijvoorbeeld de Westerse middenklasse en is daarmee een voornamelijk Westers begrip. Daarnaast benadrukt hij ook dat vriendschap weliswaar gezien kan worden als een sociaal en menselijk proces, maar voornamelijk een cultureel construct is. Hiermee kan ook het belang, of de waarde van vriendschap, verschillen van samenleving tot samenleving (Zie ook: Aguilar 1999: 170).

1.2 Vriendschap in Afrika

Zoals hierboven aangehaald wijst Paine (1999) erop dat vriendschap een cultureel construct is. Hierdoor bestaan er verschillen in de toekenning van waarde aan of beleving van vriendschap in westerse en niet-westerse samenlevingen. Een verschil in uiterlijke kenmerken van vriendschap in westerse en niet-westerse samenlevingen typeert zich door meer emotionele expressie en ceremonie in niet-westerse samenlevingen (Brain 1980 geciteerd in Bell&Coleman 1999: 3). Dit is ook terug te zien in de beleving van vriendschap in Afrika. De uitdrukking van vriendschap verschilt van westerse samenlevingen door een meer emotionele beladenheid binnen een vriendschap. Ook ceremoniële handelingen omtrent vriendschap neemt een rol in. Deze plechtigheden worden vaak in stand gehouden vanuit traditioneel oogpunt.

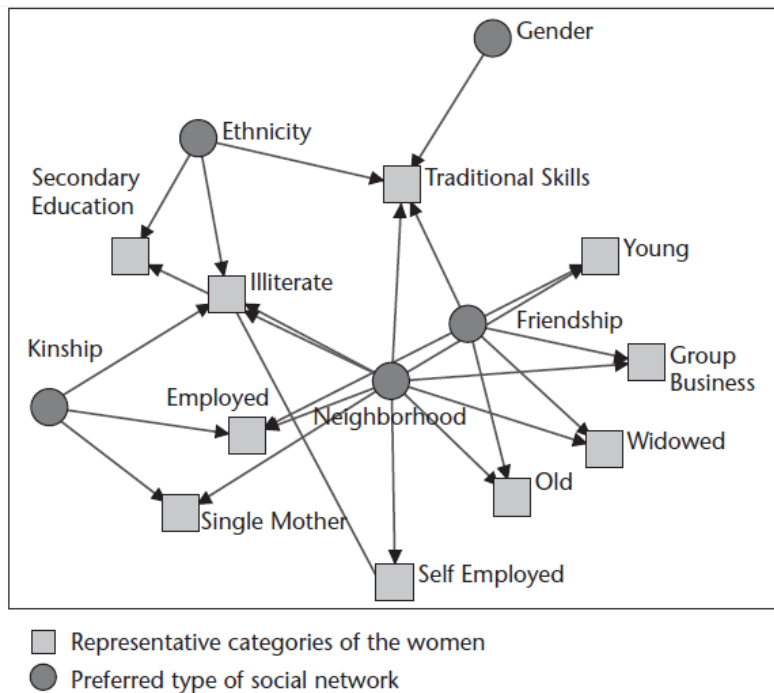
Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, stelt Aguilar (1999) dat het aannemelijk is dat er geen sprake is van vriendschapsrelaties onder verwanten in samenlevingen die verwantschap kennen als systeem van organisatie binnen de samenleving. Om dit duidelijk te maken spreekt hij over de rurale gebieden in Oost-Afrika, waarin verwantschap en vriendschap sterk met elkaar samenhangen. Mede door traditie wordt deze samenhang in stand gehouden.

David Jacobson (1973) deed onderzoek naar vriendschap onder arbeiders in een stad in Oeganda. Hoewel het onderzoek gedateerd is, is het relevant om het hier aan te halen. Door

zijn analyse van vriendschap in lagere en hogere sociale klassen, beschrijft Jacobson de betekenis van vriendschap voor deze groepen en de verschillen in vriendschap die er binnen deze sociale klassen bestond. Voor de urbane bevolking in Oeganda werd vriendschap gezien als een wapen tegen anonimiteit en onzekerheid die de stad met zich meebracht. Dit sociale 'vangnet' bestond vaak uit sociaal gelijken, met een gelijk systeem van waarden en normen. Door de gelijkheid van normen en waarden ontstond er sociale afstand, die samenhang met economische verschillen. Zo betekent vriendschap voor leden van de hogere, sociale klassen vooral het met elkaar samen zijn. Leden van een lagere sociale klasse gebruikten vriendschapsrelaties niet als sociaal 'vangnet' omdat ze dit niet nodig hadden en kenden zo een andere waarde en betekenis aan vriendschap toe.

Volgens Jacobson (1973: 69-72) is het algemeen geldig dat vriendschap in Afrika twee duidelijke karakteristieken heeft namelijk: reciprociteit en respect. Deze reciprociteit en respect kunnen zorgen voor een sociale gelijkheid en hierdoor essentieel zijn binnen een sociale relatie als vriendschap. Hij geeft aan dat dit geldend is voor Afrika in haar geheel, maar dat deze kenmerken van vriendschap elders op de wereld anders kunnen zijn door culturele interpretatie. Echter, als we kijken naar het eerder genoemde principe van vriendschap als cultureel construct is dit opvallend. Het Afrikaanse continent kent op zichzelf een grote verscheidenheid aan culturele groepen. Mijns inziens zou er ook verschil in kenmerken van vriendschap moeten bestaan binnen het Afrikaanse continent als we uitgaan van het culturele construct.

In het begin van deze paragraaf werd het belang van ceremonie binnen vriendschapsrelaties in niet-westerse samenlevingen al beschreven. Dit zien we terug in geformaliseerde vriendschap. Sociale rituelen, publieke ceremonies, gedragsnormen en rechten en plichten zorgden in Afrika vaker voor een geformaliseerde vriendschap dan in westerse samenlevingen (Gareis 1995: 8). Voorbeelden komen uit Kameroen, waar Rubin (1985 aangehaald in Gareis 1995: 9). in het begin van de jaren tachtig vaststelde dat kinderen een beste vriend kregen van hun ouders, huwelijken nog werden gearrangeerd en vrienden een levenslange toewijding naar elkaar uitspraken. De vraag is echter of geformaliseerde vriendschap nog steeds bestaat in deze vorm. Recente bronnen hierover heb ik niet kunnen vinden.



Figuur 2. Geprefereerde type van sociaal netwerk, door verschillende categorieën van vrouwen in Addis Ababa, Ethiopië. (Butterfield&Kebede2009: 367).

Eerder zijn er verschillende factoren aangegeven die van belang zijn bij het sluiten van vriendschap. Daarnaast moet er ook onderscheid gemaakt worden tussen verschillende groepen personen binnen de samenleving als het gaat over het hebben van een vriendschapsrelatie. Wassie Kebede en Alice Butterfield (2009) deden onderzoek naar sociale relaties onder vrouwen in Ethiopië en toonden aan dat het belang van vriendschap niet voor alle groepen vrouwen hetzelfde was. De onderstaande figuur uit hun conclusie, laat zien dat vriendschap niet als belangrijke basis van een sociale relatie wordt gezien door vrouwen die een hogere opleiding hebben genoten (*secondary education*), zelfstandig ondernemer (*self employed*), juist analfabeet (*illiterate*) of alleenstaande moeder (*single mother*) zijn. Uit deze figuur blijkt dat het belang en waarde van vriendschap niet voor elke groep gelijk is en verschilt van groep tot groep. Andere factoren als basis van sociale relaties zoals etniciteit, gender of verwantschap kunnen belangrijker zijn. Vriendschap is echter voor veel van deze vrouwen van betekenis.

1.3 Vriendschap onder jongeren

Veel onderzoek is gedaan naar vriendschap onder jongeren door psychologen, vaak gebaseerd op theorieën over individuele persoonlijkheidsontwikkeling (Reed-Danahay 1999: 138). Voor mijn onderzoek is dit echter minder relevant, daar ik mij vooral wil beperken tot datgene dat

er binnen de culturele antropologie over vriendschap (onder jongeren) is geschreven.

In 1996 verscheen de publicatie van het onderzoek van Vivienne Griffiths. Zij deed onderzoek naar vriendschap onder jonge meisjes in Engeland. Volgens Griffiths is er een verschil in vriendschap tussen jonge jongens en meisjes. Vriendschappen onder jonge meisjes zijn volgens haar heel sterk, omdat ze samen een sterkere basis van gedeelde herinneringen opbouwen. Zeker wanneer ze samen zijn opgegroeid kan er een sterke band ontstaan. Het ophalen van familie verhalen en kleine gebeurtenissen herhalen en idealiseren, versterkt de band die vooral onder jonge meisjes bestaat. Griffiths concludeert dat identificatie met de groep belangrijk is, zeker in de fase van kind tot adolescent. Het begrip identificatie komt in die antropologische onderzoek naar voren wanneer we kijken naar de eerder behandelde theorie over factoren bij het sluiten van vriendschap. Een kind zal zich, naarmate het ouder wordt, steeds meer met een medeadolescent identificeren en wanneer deze identificatie aansluit op de waarden die de adolescent kent, kan er een vriendschapsrelatie ontstaan.

Het belang van vriendschap onder jongere vrouwen komt ook naar voren in het eerder aangehaalde onderzoek van Butterfield&Kebede (2009), waarin te zien is dat de jongere vrouwen uit Ethiopië in de leeftijd van 18 tot 30 jaar zelf aangeven vriendschap te verkiezen binnen een scala van sociale relaties. In de figuur is ook te zien dat jonge vrouwen geen voorkeur uitspreken naar sociale relaties op basis van verwantschap. De lijn vanuit *Youth* loopt enkel naar *Friendship* en *Neighborhood*. De afname van de voorkeur voor verwantschapsrelaties, maar het kiezen voor vriendschap wordt ook besproken door Deborah Durham (2000). In haar paper beschrijft ze de veranderingen die jongeren in Afrika ondergaan. Voor de jongeren in Afrika wordt publieke sfeer, autonomie en sociale relaties steeds belangrijker. Door het opkomen van deze factoren wordt het sluiten van vriendschap gestimuleerd en doet de voorkeur naar verwantschap als belangrijke basis voor sociale relaties afnemen.

Toch is er ook een onderzoek onder jongeren in Afrika gedaan, waarin er nog altijd veel nadruk ligt op verwantschap. Hiroyuki Akiyama (2001) deed onderzoek in Botswana naar de invloed van scholing op kameraadschap. In het onderzoek werden jongeren en kinderen in verschillende leeftijdscategorieën vergeleken in hun omgang met verwante en niet-verwante leeftijdsgenoten. Uit het onderzoek bleek dat vanaf de leeftijd 13-14 jaar, de jongeren meer met jongeren die niet verwant zijn omgingen, dan met familieleden. Voor de leeftijdscategorie onder deze groep was verwantschap nog altijd heel erg belangrijk. Opvallend is dat hier een onderscheid wordt gemaakt tussen leeftijdscategorieën en uit het onderzoek blijkt dat het wel degelijk verschil maakt over welke leeftijd er wordt gesproken.

Vriendschap bij jongeren verschilt van vriendschap bij volwassenen. Vriendschap bij volwassenen kent vaak een serieuze ondertoon, in tegenstelling tot de jongeren, die vaak een zorgloze vriendschap kennen (Reed-Danahay 1999: 140). Dit heeft te maken met het verschil in verwachtingen binnen een vriendschapsrelatie. Terugkomend op de definities van Aristoteles en Bell&Coleman, die aan het begin van dit hoofdstuk werden aangehaald, heeft vriendschap voor jongeren voornamelijk de functie van het aangename, terwijl volwassenen daarnaast ook op zoek zijn naar het goede en nuttige in een vriendschapsrelatie. Daarnaast is school een belangrijke bron van vriendschap voor jongeren. Barrie Thorne (1993 geciteerd in Griffiths 1996: 28) geeft daarvoor twee oorzaken. Op school is er meer potentie tot vriendschap en meer ruimte voor vriendschappen die normaal niet aangegaan zouden worden. Dit ontstaat mede door de kennismaking met andere normen en waarden dan die de jongeren van huis uit hebben meegekregen. School kent bovendien het systeem van ordening op leeftijd, dat vriendschap stimuleert.

2. Context

De verzameling van data voor dit onderzoek heeft plaatsgevonden op het Youth Center van de Youth Harvest Foundation Ghana en scholen die hierbij zijn aangesloten. Deze organisatie probeert jongeren kennis en vaardigheden bij te brengen voor de toekomst. Deze organisatie is gelegen in de hoofdstad van de Upper East Region: Bolgatanga. In dit hoofdstuk zullen een aantal concepten uit de theoretische onderbouwing worden toegelicht in de context van het onderzoeksgebied.

2.1 *Jeugd in Ghana*

Daar dit onderzoek gaat over vriendschap onder jongeren, is het belangrijk om de leeftijdscategorie vast te stellen die in Ghana valt onder de term 'jongeren'. Door organisaties als de World Health Organisation wordt al een tijd de grens 10-24 jaar aangehouden, maar een dergelijke begrenzing kan onduidelijkheden opleveren, zoals blijkt uit een publicatie van Blum (2007: 231). Hij deed onderzoek in Afrika naar jeugdcultuur en ondervond dat in Kenia wettelijk gezien de personen tot 30 jaar nog tot de groep jongeren behoren, dat men in Ethiopië van jongeren spreekt tot 35 jaar en in de Republiek Kongo zelfs tot 40 jaar. Dit geeft aan dat leeftijdsgrenzen cultureel bepaald zijn. In Ghana ben je jong als je onder de 40 jaar bent (Ihle 2008: 270). Maar deze grens kan verschillen per etnische groep, religie, gender of sociale klasse. Ik zal me daarom beperken tot de leeftijdscategorie van het WHO: 10-24 jaar. Verdere toelichting hierop zal ik geven in de paragraaf over de Youth Harvest Foundation Ghana.

Zoals eerder gesteld, is globalisering van invloed op sociale relaties. In steeds meer onderzoeken is dan ook de komst van internet terug te vinden als een nieuwe mogelijkheid tot het sluiten van vriendschap. Niet alleen omdat jongeren online vriendschap sluiten maar ook door de structuur van internet in Afrika. Jo Ellen Fair en haar mede-auteurs (2009) deden onderzoek naar het sluiten van vriendschappen in Ghana. Zij beschreven het gebruik van internetcafés in Ghana, die niet zo zeer plekken vormen waar men komt om gebruik te maken van het internet, maar daadwerkelijke ontmoetingsplaatsen zijn waar werkelijke vriendschappen ontstaan (Fair&Tully&Ekdale&Asante 2009: 268). En dit fenomeen breidt zich uit omdat de opkomst van internetcafés in volle gang is.

De jeugd in het Ghana van nu groeit op in een tijd van verandering. De laatste jaren spelen vragen op over de betekenis en plaats van begrippen als rituelen, liefde, huwelijk, seks en sociale relaties in de cultuur (Fair&Tully&Ekdale&Asante 2009: 41, 42). Dit beïnvloedt het gedrag en de ideeën van jongeren. Deze ideeën zijn vaak anders dan die van hun ouders.

Verwantschap en religie zijn minder van belang binnen een vriendschappelijke- of liefdesrelatie en ook de uiting hiervan is anders dan voorheen. Maar ook het belang van etniciteit en verwantschap is sinds het einde van de twintigste eeuw steeds meer gedevalueerd (Ihle 2008: 271). De jeugd in Ghana ziet etniciteit en verwantschap niet langer als het meest waardevol voor hun eigen identiteit. Toch is er ook een tegenbeweging te ontdekken. In het noorden van Ghana is een opkomende beweging te zien van jongeren die sterk teruggrijpen op hun religieuze overtuiging. Voornamelijk onder moslimjongeren is er een groei te zien in religieuze toewijding. Ihle (2008) deed onderzoek in Tamale en verklaarde deze groei van religieuze overtuiging aan de hand van globalisering. Het groeiende contact met Arabische landen zorgde voor meer jongeren met een meer fundamentalistische geloofsovertuiging. Daarnaast stelde hij vast dat de jongeren in Tamale relatief weinig status kenden, omdat deze status vaak samengaat met leeftijd. Door hun religieuze toewijding konden zij echter meer status verwerven.

2.2 Bolgatanga³

Bolgatanga is de hoofdstad van de Upper East Region. Wanneer je van het zuiden van Ghana naar het noorden reist, zie je de omgeving veranderen. Niet alleen de natuur wordt steeds minder groen, de economische omstandigheden reduceren ook. Door recente droogtes en het ontbreken van grondstoffen kent de Upper East Region relatief meer armoede dan in de zuidelijke regio's. Dit heeft verschillende gevolgen voor de regio. In de Upper East Region woont maar 15.7% van de bevolking in de stad, wat de regio maakt tot een ruraal gebied. In dit rurale gebied zijn veel gezinnen gevestigd, waarin traditionele opvattingen over religie, huwelijk en vriendschap een grote rol spelen. Voor deze gezinnen is de *extended family* van groot belang. Dit betekent in veel gevallen dat drie generaties samenleven binnen één huishouden. Dit huishouden is gebaseerd op een patriarchale traditie en deze traditie bepaald dan ook de sociale verhoudingen.

Bolgatanga telt 70.00 inwoners en kenmerkt zich door haar relatief grote omvang. Daarnaast heeft Bolgatanga een zeer belangrijke, voorzienende functie voor de vele omliggende dorpen⁴. Jongeren die in omliggende dorpen wonen maar gebruik willen maken van de Junior of Senior High Schools, vertrekken grotendeels naar de stad. Het merendeel van de bevolking van Bolgatanga is van noord-etnische afkomst: Mole Dagbon (74.5%), Grusi (8.5%), Mande-Busanga (6.2%) en Gurma (3.2%) en bijna 48% van de inwoners van deze

³ De in deze paragraaf genoemde cijfers zijn ontleend aan Rondini&Krug 2009 en GSS 2005.

⁴ Zie kaart 2.

stad is jonger dan 15 jaar. De Upper East is de enige regio, waar bijna de helft van de bevolking traditioneel gelovig (46.4%) is, naast het christendom (28.3%) en de islam (22.6%). Er bestaan vele mengvormen van deze religies waardoor het niet altijd duidelijk is tot welke groep iemand behoort. Opvallend is dat voornamelijk vrouwen zichzelf het meest beschouwen als christen, voornamelijk katholiek. Er worden veel verschillende talen gesproken in deze regio. Naast het Engels is de belangrijkste taal het Gurene (ook wel Frafra genoemd). Bijna 80% procent van de bevolking boven de 25 jaar is analfabeet en 90% werkt als boer. Van de kinderen met een schoolgaande leeftijd van 7-14 jaar werkt 34% en gaat niet naar school. Toch zijn er veel scholen in Bolgatanga. Naast een geschatte achttien Junior en Senior High Schools, heeft deze stad ook een school voor verpleging en een school gericht op gehandicapte en moeilijk lerende kinderen.

2.3 Youth Harvest Foundation Ghana

Het onderzoek heeft vooral plaats gevonden op het Youth Center van de Youth Harvest Foundation Ghana (YHFG) in Bolgatanga, Ghana. Deze NGO heeft ‘zelfvoorzienende jongeren in een gezonde gemeenschap’ voor ogen. Om dit doel te bereiken richten zich op het achterhalen van de vereiste kennis die voor deze jongeren nodig is om te kunnen functioneren in de samenleving en richten de NGO zich op het overdragen van deze kennis voor een blijvend effect in de samenleving (van Nimwegen 2010: 4).

Om dit doel te bereiken heeft de YHFG het ‘Securing Knowledge Into Life Long Learning programme’ (SKILL) opgezet. In dit programma is er ruimte voor seksuele voorlichting, managementtrainingen, computerlessen, debatten en raadplegen van een jeugdwerker (van Nimwegen 2010: 6; Youth Harvest Foundation Ghana, 2009). Dit houdt in dat er in het Youth Center computerlessen worden gegeven, de jongeren kunnen rondhangen om met elkaar te praten en gebruik kunnen maken van de diensten van de jeugdwerker en het internet. Er zijn dan ook elk moment van de dag jongeren aanwezig op het Youth Center om gebruik te maken van de vergaderzaal, te internetten of gewoon te kletsen. Om gebruik te kunnen maken van de faciliteiten van de organisatie moeten de jongeren een lidmaatschap afsluiten. Voor één cedi krijgen de jongeren een pas met foto. Hiermee kunnen ze onbeperkt gebruik maken van het internetcafé in het jeugdcentrum en vrij gebruik maken van de consulten van de jeugdwerker. Daarnaast stimuleert de Youth Harvest Foundation om op elke school een Youth Harvest Member Club op te richten. Deze club komt buiten de voorlichtingen en trainingen bij elkaar om te praten en debatteren over verschillende onderwerpen. Dit stimuleert de jongeren om elkaar te ontmoeten na schooltijd en actief na te

denken over serieuze onderwerpen. Veel Youth Harvest Member Clubs zijn hierin erg actief en zien elkaar meerdere keren per week na schooltijd. De grootte van deze clubs varieert van 20 tot meer dan 150 leden.

De doelgroep van deze organisatie zijn jongeren in de leeftijd van de Junior en Senior High Schools. Hoewel de officiële leeftijdsgrens loopt van 10-18 jaar, wordt er in de praktijk door de Youth Harvest Foundation Ghana ondervonden dat jongeren in sommige gevallen ouder zijn dan 18 jaar. De redenen hiervoor lopen uiteen. In sommige gevallen gaan kinderen pas op latere leeftijd naar school omdat hun ouders niet in de mogelijkheden hebben hun kinderen eerder naar school te sturen. In andere gevallen halen jongeren hun vakken niet en moeten ze hierdoor langer het onderwijs volgen. Een ander fenomeen dat voorkomt is dat jongeren hun eigen geboortjaar niet weten en daardoor niet weten tot welke leeftijdscategorie, en daarmee in welke klas, ze behoren. Door deze omstandigheden heeft de Youth Harvest Foundation Ghana de definitie van jeugd vastgesteld naar de maatstaven van de WHO: 10-24 jaar. In dit onderzoek zal ik me hierbij aansluiten, zoals eerder opgemerkt.

3. Het sluiten van vriendschap.

Om een antwoord te vinden op de vraag hoe jongeren in Bolgatanga vormgeven aan hun vriendschapsrelaties, zal in dit hoofdstuk worden uiteengezet welke factoren van belang zijn bij het sluiten van vriendschap. Er is gekeken naar het belang van factoren als etniciteit, verwantschap, religie, leeftijd, scholing, buurtgenootschap, sociale interesse en formalisering door familie. Hierbij is gekeken naar verschillen en overeenkomsten tussen jongens en meisjes en tussen verschillende leeftijden.

3.1 *Etniciteit*

Uit participerende observaties, interviews en informele gesprekken bleek dat binnen alle leeftijdscategorieën etniciteit niet van belang is als voorwaarde voor vriendschappen. Een voorbeeld komt uit een gesprek dat ik met een aantal jongens tussen de 20 en 23 jaar had op de school voor verpleging. Deze jongens zijn geboren in verschillende delen van Noord-Ghana en behoren tot verschillende etnische groepen, maar beschouwen elkaar wel degelijk als goede, of zelfs beste, vrienden. Een jonge informant van 23 jaar vertelde dat hij juist een aantal vrienden heeft met een andere etnische achtergrond en dat dit geen belangrijke rol speelt binnen hun vriendschap. Voor de generatie boven deze jongens was etniciteit van groter belang, aldus de jongens. Voor deze generatie is het verboden om nog langer markeringen in het gezicht te maken, waarin het verschil in etniciteit te zien is. Vanaf het moment van invoering van deze wet heeft etniciteit aan belang verloren onder jongeren. Het sluiten van vriendschap gaat nu dus over de etniciteitgrenzen heen. Hierin is geen verschil te zien tussen jongens en meisjes.

3.2 *Verwantschap*

Door het belang van verwantschapsrelaties leven families bij elkaar in de buurt en wordt er ook getrouwd met verre familie of vrienden van de familie. Dit zou kunnen betekenen dat de factor familie daarmee van belang kan zijn als basis voor het sluiten van vriendschap, maar dit bleek niet het geval te zijn voor de jongeren in Bolgatanga. De vele traditionele gezinnen die Bolgatanga kent, wonen in compounds als *extended families* bijeen. De kinderen en jongeren die op deze wijze samen wonen, gaan met elkaar sociale relaties aan. Wanneer ik vroeg of ze vrienden waren met de kinderen en jongeren in de compound was het antwoord stellig: ‘De kinderen van de compound zijn gewoon de kinderen van de compound en niet mijn vrienden. Ik heb veel vrienden op school.’ Uit dit citaat blijkt dat verwantschapsrelaties strikt zijn gescheiden van vriendschapsrelaties. Jongeren binnen alle leeftijdscategorieën geven aan een

sterk onderscheid te maken tussen familieleden en vrienden. Er bestaat voor hen een duidelijk verschil tussen vriendschap en verwantschap. Verwantschap vormt op deze manier nooit de basis van vriendschap, hoe goed de band tussen de verwanten ook is. Het is familie en dat onderscheid wordt duidelijk gemaakt. Ook hierin is geen verschil te zien tussen jongens of meisjes.

3.3 Religie

Wanneer er werd gevraagd naar het belang van religie bij het sluiten van vriendschap, werd er in eerste instantie vaak aangegeven dat het mogelijk is vrienden te zijn met personen die een andere religie aanhangen. Het idee dat hierachter schuil gaat, is dat je juist veel van elkaar kan leren wanneer je een andere religie aanhangt en zo je wereld verruimt. Volgens een drieëntwintigjarige informant is dit idee uniek in de wereld: ‘Het samenleven van personen met een verschillende etniciteit en religie is uniek voor Ghana. Je kunt hier vrienden worden met iedereen.’ Echter blijkt dat religie wel degelijk als belangrijk wordt gezien onder veel jongeren, voornamelijk voor jongeren binnen de leeftijdscategorie 20-25. De belangrijkste reden die hiervoor wordt genoemd is het sluiten van vriendschap op basis van gedeelde waarden. Hierbij gaven verschillende jongeren aan dat het belangrijk is om dezelfde ideeën te hebben en dezelfde waarden te delen. Een informant uit de oudste leeftijdscategorie benoemde dit als volgt: ‘Je kunt echter alleen beste vrienden zijn wanneer je voor elkaar dood wilt gaan. Dit kan als je dezelfde ideeën hebt of elkaar respecteert, begrijpt en steunt. Je kunt de plaats van overeenstemming pas bereiken als je dat hanteert.’ Deze waarden en ideeën komen veelal voort uit een religieuze achtergrond en daarom is religie van belang bij het sluiten van vriendschap. ‘Hoe kan je vrienden zijn als je het niet eens bent over het belangrijkste aspect van het leven?’, voegde mijn informant er aan toe. In deze uitspraak komt duidelijk het belang van religie in de samenleving naar voren.

Religie is in Ghana één van de meest belangrijke aspecten binnen de samenleving. Vrijwel iedereen hangt een religie aan en hanteert dan ook ideeën en waarden die zijn gebaseerd op een religieuze achtergrond. Van jongs af aan groeien de kinderen op met de religieuze ideeën van hun ouders maar steeds meer jongeren maken op jongere leeftijd een eigen, bewuste keuze om een religie aan te handen, al dan niet dezelfde als hun ouders. Omdat dit op steeds jongere leeftijd gebeurt, ontwikkelen jongeren hun eigen ideeën en waarden binnen een religieuze context steeds sterker. Hiermee is het van groot belang in hun leven en daarmee ook van groot belang binnen een vriendschap. Dit kwam niet alleen naar voren in gesprekken met jongeren, maar ook vanuit religieuze instanties als de katholieke

kerk werd dit aangegeven.

Vriendschap sluiten met iemand met een andere religieuze achtergrond is niet onmogelijk maar de verhoudingen binnen de vriendschap zullen anders zijn. Een vrouwelijke informant van 24 jaar verwoordde dit als volgt: ‘Mijn beste vriendinnen heb ik in de kerk. Met de vriendinnen op school heb ik een minder goede band. Je moet weten dat religie voor mij heel belangrijk is en omdat mijn vriendinnen in de kerk dat ook zo ervaring heb ik een betere band met hen.’ Wat binnen de oudste leeftijdscategorie wel als onmogelijk in een vriendschap wordt beschouwd is het zondigen tegen de religieuze voorschriften. Mijn hoofdinformant uit de oudste leeftijdscategorie vertelde hier een persoonlijk verhaal over: ‘Ik haat mijn oude vriend omdat hij zei dat hij christen was. Maar hij liet zich in met vrouwen en alcohol. Dat is nog veel erger dan een vriend met een ander geloof.’

Respect voor elkaars waarden en ideeën werd genoemd als de belangrijkste factor die een eventuele vriendschap mogelijk maakt tussen jongeren met een verschillende religieuze achtergrond. Hoewel religie niet als belangrijk werd aangegeven voor het sluiten van vriendschap door informanten uit de leeftijdscategorie 15-20, blijkt uit netwerkanalyses dat er ook binnen deze categorie wel degelijk een verband bestaat tussen vriendschap en religie. Dit kan mede te maken hebben met de vriendschappen die gesloten worden binnen een kerkgemeenschap omdat deze een sociale omgeving vormt waarbinnen vriendschap kan worden gesloten. Steeds meer (christelijke) kerken organiseren platformen voor jongeren waar ze elkaar ontmoeten binnen een kerkelijke sfeer. Zo ontmoeten jongeren met dezelfde religieuze achtergrond elkaar en houden vriendschap en religie met elkaar verband. Voor jongeren in de leeftijdscategorie 10-15 is religie niet van belang, mede door het feit dat deze jongeren zelf ook vaak nog niet bezig zijn de rol van religie binnen hun eigen leven. Toch geven de iets oudere jongeren binnen deze leeftijdscategorie aan dat religie niet zo erg belangrijk is omdat je juist van elkaar kan leren en elkaar ideeën kunt overnemen. Ook hierin is geen verschil te zien tussen jongens en meisjes.

3.4 School

Binnen elke leeftijdscategorie werd aangegeven dat de meeste vriendschappen zijn gesloten tussen jongeren die elkaar op school hebben leren kennen en deze vriendschappen zijn vaak voor het leven. Ook informanten die niet meer naar school gaan gaven aan dat hun vriendschappen van de Junior en Senior High Schools nog steeds belangrijk zijn. Mijn hoofdinformant beschreef dat als volgt: ‘In mijn klas had ik zeven vrienden. Met twee vrienden was vroeger de relatie al het beste en met kerst komen we vaak nog bij elkaar. Ik

koop ook eten van hen zodat ze geld verdienen en dat doe ik omdat het mijn beste vrienden zijn.

Ook buiten school wordt er vriendschap gesloten, binnen bijvoorbeeld kerkgemeenschap of in de wijk, maar school werd genoemd als belangrijkste plaats waar vriendschappen ontstaan. Dat hier een klein verschil tussen jongens en meisjes is te zien heeft voornamelijk te maken met de huishoudelijke taken die een meisje uit moet voeren binnen het gezin. In Bolgatanga wonen nog veel gezinnen waarin kinderen huishoudelijke taken moeten uitvoeren. Binnen deze gezinnen worden van jonge meisjes, maar soms ook jongens, vanaf 10 jaar verwacht dat ze meedraaien in het huishouden en hierin hun taken vervullen. Voor en na schooltijd vervullen veel jongeren hun taken in het huishouden en is het voor hen niet mogelijk hun vrienden te ontmoeten. Hierin is een verschil te zien tussen jongens en meisjes. De meisjes hebben vaak een groter aandeel in het huishouden. Jongens zijn meer in de mogelijkheid om tijd buiten het huis door te brengen en hierdoor eerder buurtgenoten als hun vrienden omschrijven. Vriendschappen die buiten school worden gesloten zijn vaak vriendschappen die voor het tiende levensjaar zijn gesloten of worden gesloten bij bijeenkomsten zoals bijeenkomsten binnen de kerkgemeenschap. Dit geldt voor zowel de jongens als de meisjes.

3.5 Leeftijd en taal

Dat vriendschappen vaak op school ontstaan, leidt tot gevolgen voor het belang van andere factoren bij het sluiten van vriendschap. Leeftijd is vaak bijna gelijk omdat jongeren voornamelijk elkaar leren kennen in de klas of het schoolplein. De plaats van herkomst is ook gelijk omdat jongeren in de buurt naar school gaan. Zoals in het contexthoofdstuk is te lezen ligt Bolgatanga in het noorden van Ghana, het gebied dat nog achterblijft in de economische ontwikkeling ten opzichte van het zuiden, en dit is terug te zien in de economische omstandigheden van veel gezinnen in de stad en omliggende dorpen. Veel ‘traditionele’ gezinnen, gezinnen die leven in de dorpen rond de stad, zonder elektriciteit en stromend water en leven van handarbeid en de agrarische sector, blijven wonen in het ‘familiehuis’ dat ooit door hun voorouders is gebouwd. Hierdoor is er weinig verplaatsing van families naar andere streken te zien en dit heeft tot gevolg dat de plaats van herkomst onder jonge vrienden vaak gelijk is. In en rondom Bolgatanga wordt Frafra gesproken en omdat er geen sprake is van mobiliteit, vormt taal zelden een barrière. Daarnaast wordt er op school, en soms ook thuis, Engels geleerd en gesproken.

3.6 Gedeelde ideeën, waarden en interesses

Aspecten die door jongeren in de oudste twee leeftijdscategorieën als belangrijk werden beschouwd, waren het delen van dezelfde ideeën, waarden en interesses. Zoals eerder te zien is in dit hoofdstuk gaat dit vaak gepaard met religie. Pas wanneer je dezelfde ideeën kent over verscheiden onderwerpen en meningen niet ver uit elkaar liggen kan een waardevolle vriendschap worden opgebouwd. Voornamelijk jongeren uit de leeftijdscategorie 20-25 jaar gaven aan dat het belangrijk is om met vrienden dezelfde ideeën te delen en de onderwerpen te kunnen bespreken waar beide interesses liggen. Voor jongeren in de jongste leeftijdscategorie wordt het delen van dezelfde ideeën, waarden en interesses niet als belangrijk beschouwd. Echter blijkt uit participerende observaties dat vriendengroepen wel degelijk gebaseerd zijn op gedeelde interesses en ideeën. Zo gaan jongens die graag voetballen, vaker samen na schooltijd voetballen en gaan de jongens, die minder interesse in sport tonen, met elkaar onder de boom kletsen. Ook voor meisjes geldt dit.

3.7 Begroeten

Binnen de leeftijdscategorie 15-20 jaar is een opmerkelijke andere factor te zien die van belang bleek te zijn voor deze leeftijdscategorie, namelijk de manier van begroeten. Door de manier waarop iemand je begroet wordt duidelijk hoe iemand zich naar jou opstelt en al dan niet open staat voor jouw toenadering. Een aantal informanten ging hierover met elkaar in gesprek tijdens een *focusgroup discussion* tussen vijf jongens en drie meisjes. Eén van de meisjes vertelde: ‘Als ik een meisje voor het eerst zie en ze kijkt alsof ik lelijk ben, weet ik dat zij geen vriendin van mij gaat worden. Maar als ze naar me lacht, wordt ze misschien over een tijdje mijn beste vriendin’. De andere twee meisjes haakten hierbij aan met voorbeelden over vriendinnen die ze nu hebben, omdat ze altijd aardig waren zonder dat ze elkaars vrienden waren. Dit lijkt belangrijker te zijn voor meisjes dan voor jongens. Dit is ook te zien in de omgang met elkaar. Uit observaties bleek dat wanneer meisjes elkaar voor het eerst ontmoeten en elkaar niet kennen, ze erg terughoudend en afwachtend zijn. Jongens daarentegen zijn vaak meer uitgesproken in het begroeten van onbekenden en gaven aan dat de manier van begroeten voor hen minder een rol speelt bij het eventueel sluiten van vriendschap.

3.8 Formalisering door familie

In eerder onderzoek naar vriendschap (Rubin 1985 aangehaald in Gareis 1995) wordt het belang van formalisering door familie bij het sluiten van vriendschap nog wel eens

onderstreept. Dit kwam in mijn onderzoek niet naar voren. Geen van de jongeren gaf aan dat formalisering door familie voorkomt in hun omgeving.

4. De vormgeving van vriendschap.

In dit hoofdstuk zal voor elk van de drie leeftijdscategorieën worden beschreven hoe vriendschap wordt vormgegeven door jongeren in Bolgatanga. Dit omvat de activiteiten die jongeren ondernemen met elkaar, de frequentie, locatie en reden van de ontmoeting, groeps grootte en gespreksonderwerpen. Binnen elke leeftijdscategorie zullen de meest belangrijke aspecten van het vormgeven van vriendschap worden behandeld. Hierin is in sommige gevallen verschil te zien tussen jongens en meisjes. Het verschil in gelijke en ongelijke genderrelaties komen in de laatste paragraaf aan de orde.

4.1 Jongeren in de leeftijd van 10 tot 15 jaar.

In de leeftijdscategorie 10-15 jaar is voor jongens voetbal ontzettend belangrijk, wanneer er wordt gesproken over de vormgeving van vriendschap. Voetbal is de activiteit die de jongens vaak ondernemen en het voetbalveld is de plek waar ze elkaar na schooltijd ontmoeten. Daarnaast is het ook een plek waar ze nieuwe vrienden ontmoeten. ‘Voetbal is wat ik met mijn vrienden doe om lol te maken, maar ik maak ook nieuwe vrienden. Bijvoorbeeld met het andere team.’ Deze uitspraak van een jonge informant geeft niet alleen aan dat voetbal een vorm is van ontspanning, maar ook dat er nieuwe vrienden worden gemaakt op het voetbalveld. In het weekend worden er regelmatig voetbalwedstrijden gespeeld, waar de jongens gaan kijken en op zondag zie je op elk leeg veldje groepjes jongens een balletje trappen.

Meisjes ontmoeten elkaar elke dag op school of in de kerk, maar zien elkaar weinig na schooltijd. Dit heeft voornamelijk te maken met de eerder genoemde huishoudelijke taken die ze binnenshuis moeten uitvoeren. Dit is volgens de meisjes vaak de oorzaak van het feit dat ze nog lang nadat de lessen zijn afgelopen in de buurt van de school te vinden zijn. Jongeren in deze leeftijdscategorie noemden seksualiteit unaniem als het onderwerp waar niet over wordt gesproken. Het is niet de gewoonte om daar over te praten en ook op school wordt hier geen aandacht aan besteed. Voornamelijk meisjes gaven aan vaak onzeker te zijn over de verandering van hun eigen lichaam maar dit is binnen geen enkele vriendschap op deze leeftijd bespreekbaar. ‘Als ik het mijn vrienden vertel zal de hele school er de volgende dag over praten,’ zo vertelde een twaalfjarige meisje.

Bevriende jongeren ontmoeten elkaar meestal elke dag op school, af en toe in de kerk of toevallig op andere plekken in de stad. Jongens zien elkaar, zoals eerder genoemd, meer buiten school of kerk dan meisjes. Opvallend zijn de vaak kleinere groepjes waarin de jongeren elkaar ontmoeten. Wanneer ik een wandeling door Bolgatanga maakte, kwam ik na

schooltijd nergens grote groepen jongeren tegen. Ook tijdens informele gesprekken met deze jongste leeftijdscategorie laten de jongeren weten dat ze elkaar vaak ontmoeten in kleinere groepen. Er is enkel sprake van ontmoetingen in grotere groepen wanneer deze ontmoetingen van tevoren zijn vastgelegd zoals de voetbalwedstrijden. Wanneer ik vroeg of de jongeren ook een groep vrienden hebben die bestaat uit meerdere personen, gaven alle informanten aan dat er niet zozeer sprake is van een ‘vaste’ groep waarin ze elkaar ontmoeten, maar dat deze van tijd tot tijd verschilt.

Ook verschillende jongens uit de leeftijdscategorie 10-15 jaar gaven aan dat ze bang zijn dat vrienden vertrouwelijke dingen doorvertellen en dit maakt dat seksualiteit niet bespreekbaar is. Echter, dit wordt als minder problematisch ervaren als bij de meisjes. Waar wel vaak aandacht aan wordt besteed in gesprekken tussen vrienden is de toekomst. Wat ze later willen worden of hoe hun toekomst eruit zal zien. Hierin speelt opschepperij een rol, voornamelijk onder jongens. Het laten zien hoe goed je bent op school en wat je later wilt worden, veronderstelt vaak uit welke sociale klasse je komt. Ook trots komt hierin naar voren. Een voorbeeld hoe opschepperij over sociale klasse naar voren komt, is het geld wat je mee naar school neemt om eten, drinken en snoep te kopen. Wil je er bij sommige vriendengroepen bij horen, dan zal dat afhangen van het geld dat je meebrengt. Zo kreeg ik van een meisje, toen ze beschreef hoe het haar op school verging, te horen: ‘Sommige kinderen willen alleen met mij omgaan als ik geld heb om lolly’s te kopen. Soms wordt ik daar verdrietig van, omdat ik graag zou willen dat ze altijd mijn vrienden waren.’ Er is hier geen sprake van een ‘hechte’ vriendschap en dit maakt ook dat onderwerpen die binnen deze vriendschapsrelaties worden besproken sterk verschillen van vriendschappen waarin een diepere band is ontstaan.

4.2 Jongeren in de leeftijd van 15 tot 20 jaar.

Voor jongens in de leeftijdscategorie 15-20 jaar is voetbal nog steeds een onderwerp dat veel besproken wordt, maar een duidelijk verschil met de jongere leeftijdscategorie is dat het veel minder wordt beoefend.

Meisjes bespreken duidelijk andere onderwerpen. Zo werd tijdens een *focusgroup discussion* het bespreken van het uiterlijk, hun trots, en onderwerpen als menstruatie als typisch voor meisjes beschouwd, terwijl jongens meer over sport praten en met elkaar grapjes uithalen. Echter gaven zowel de jongens als de meisjes aan dat ongeveer tachtig procent van de gesprekken die ze met elkaar voeren te maken heeft met wat er op school gebeurt, gezegd en gedaan wordt. Maar ook dingen die de vorige dag op televisie te zien zijn geweest of

dingen die in de buurt zijn gebeurd, worden uitgebreid besproken.

Niet alle onderwerpen kunnen worden besproken binnen een vriendschapsrelatie omdat er altijd een kans bestaat dat iemand het doorverteld. De angst van het doorvertellen beperkt deze groep in het praten en verwerken van hun persoonlijke omstandigheden, omdat persoonlijke problemen, op welk gebied dan ook, niet met elke vriend bespreekbaar is. Dit wordt binnen deze leeftijdscategorie gezien als een groter probleem dan bij de leeftijdscategorie 10-15 jaar. De jongeren binnen de leeftijdscategorie 15-20 jaar gaven vaak aan dat ze het jammer vinden dat ze hun vrienden niet kunnen vertrouwen, maar gaven ook aan dat ze zelf soms ook dingen zouden doorvertellen. Ook HIV is een onderwerp dat niet kan worden besproken, omdat hier nog steeds een taboe op rust. Als laatste onderwerp dat niet besproken wordt, werd vaak de thuissituatie aangehaald. Dit heeft niet alleen te maken met de angst voor het doorvertellen aan anderen, maar ook met het feit dat dingen van thuis besproken horen te worden met personen die dat aangaat, aldus verschillende informanten. Deze personen bevinden zich dan ook thuis. Een oudere informant uit deze leeftijdscategorie probeerde het mij als volgt uit te leggen: ‘Als er thuis iets naars gebeurd moet je dat bespreken met de mensen binnen het gezin, de mensen die het aangaat. Je vrienden hoeven dat niet te weten want het helpt je niet om de situatie beter te maken.’ Vrienden op school hebben in feite niets te maken met de problemen die zich thuis afspelen en kunnen ook niet helpen deze problemen op te lossen. Nog meer dan voor de leeftijdscategorie van 10-15 jaar, is het voor de meisjes van deze leeftijdscategorie vaak niet mogelijk om buiten schooltijd hun vrienden te ontmoeten. Ook dit heeft te maken met de eerder genoemde huishoudelijke taken binnenshuis.

4.3 Jongeren in de leeftijd van 20 tot 25 jaar.

Voor jongeren in de leeftijdscategorie 20-25 jaar is het opvallend dat alle informanten aangaven heel veel vrienden te hebben en daarnaast één tot drie beste vrienden. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes. Je hebt altijd minstens één ‘beste vriend’ en maximaal drie ‘beste vrienden’ en dat geldt voor iedereen binnen deze leeftijdscategorie.

Vaak zien de jongeren in de leeftijdscategorie 20-25 jaar elkaar niet zo vaak als vrienden in de jongere leeftijdscategorieën elkaar zien. De reden hiervoor is vaak dat ze niet meer bij elkaar op school zitten en elkaar dus niet meer elke doordeweekse dag zien. Een andere studie of ander werk zorgt voor een minder frequente ontmoeting met vrienden. Het aantal keren dat ze elkaar ontmoeten varieert van één keer per week tot één keer per jaar. Vrienden die ze niet hebben verkregen op school zien ze wel vaker. Als voorbeeld hiervan

werd de kerk genoemd, waarin ze elkaar minstens één keer in de week zien binnen de sociale omgeving van de kerk. Vaak wordt er in de tijd dat ze elkaar ontmoeten veel bijgepraat.

Wanneer vriendschap is ontstaan in de kerk ontmoeten ze deze vrienden ook voornamelijk in de kerk. Wanneer vriendschap ontstaan is op school, ontmoeten ze elkaar vaak thuis. Contact houden met elkaar wordt steeds meer gedaan door telefoongesprekken en het gebruik van sociale netwerken op internet, zoals Facebook. Dit is volgens mijn hoofdinformant uit deze leeftijdscategorie ook erg belangrijk om de vriendschappen te onderhouden.

Er zijn duidelijk een aantal onderwerpen niet bespreekbaar tussen vrienden binnen deze leeftijdscategorie. Bijna alle informanten beantwoordden de vraag welke onderwerpen niet bespreekbaar zijn met 'Geld.'. Één van de informanten die de vraag beantwoordde met het antwoord geld lichtte toe: 'In Ghana is het ongebruikelijk om te praten over geld. Al helemaal niet over hoeveel geld je verdient.' Hier uit komt ook weer angst naar voren. Zo vertelde een andere informant dat hij aan het sparen is voor een reis naar het Verenigd Koninkrijk. Hij heeft het echter nog aan niemand van zijn vrienden verteld, ook niet aan zijn beste vriend. Toen ik vroeg naar de reden hiervoor was hij heel duidelijk: 'Als ik het hem vertel en hij is in de problemen, ben ik degene waar hij naartoe gaat als hij geld nodig heeft, omdat hij weet dat ik geld heb. En dan moet ik hem het geld geven, dat is wat we in Ghana doen.'

Wanneer een vriend in de problemen is, vraagt hij zijn vrienden hem te helpen en een vriend is dan min of meer verplicht om deze hulp te bieden. Ook problemen binnen de familie worden niet met vrienden besproken, evenmin problemen met andere sociale relaties.

Meisjes gaven veelal aan dat gesprekken die ze voeren gaan over uiterlijk en relaties met andere personen, maar ook over religie. Dit hangt vaak samen met waar de vriendschap is gesloten en welke ideeën en waarden ze delen. Jongens gaven aan dat ze praten over voetbal en dingen die ze mee hebben gemaakt in de afgelopen tijd. Ook bleek uit participerende observaties dat zowel jongens als meisjes elkaar op de hoogte houden van de dingen die er in de wereld gebeuren. Deze informatie ontleen ze aan wat ze op de radio hebben gehoord of op de televisie hebben gezien.

Door middel van deze media wordt muziek ook erg belangrijk. Voornamelijk binnen jongeren in de oudere leeftijdscategorieën is rapmuziek populairder dan een aantal jaren geleden. De populariteit zorgt ervoor dat jongeren ook met elkaar gaan 'rappen'. Ik sprak erover met een jongen van 24 jaar: 'Uitgaan en het zelf maken van muziek is nog niet zo populair in Bolgatanga. We hebben niet zo veel producers hier en we voeren ook geen battles

(tegen elkaar rappen) tegen elkaar. Maar veel jongeren luisteren steeds meer naar R&B en rappers uit Accra worden hun idolen. Ik denk dat we hier straks ook met wijken tegen elkaar gaan strijden in een rapbattle.’

4.4 Gender en vriendschap

Uit verschillende gesprekken bleek dat de meest hechte vriendschappen ontstaan tussen personen van hetzelfde geslacht. Binnen de jongste leeftijdscategorie wordt er vaak nog ‘lacherig’ over gedaan als er gevraagd wordt naar vrienden zijn met het andere geslacht. ‘Mijn beste vrienden zijn jongens. Dit geldt voor alle jongens hier, ook hun beste vrienden zijn jongens,’ vertelde een informant. Dit patroon was ook terug te zien in observaties. Jongens en meisjes lopen, praten en spelen wel met elkaar maar zijn toch eerder geneigd personen van hetzelfde geslacht op te zoeken. Bij de tweede leeftijdscategorie is al meer te zien dat jongens en meisjes elkaar minder vertrouwen. Een meisje uit deze leeftijdscategorie vertelde tijdens een focusgroep: ‘Alle jongens willen vrienden met je zijn om seks met je te hebben.’ Waarop een jongen verontwaardigd riep: ‘Maar meisjes willen vrienden met je zijn om het geld!’ Binnen de oudste leeftijdscategorie wordt steeds meer aangegeven dat leden van het andere geslacht niet te vertrouwen is. Zo vertelde een mannelijke informant dat vrouwen niet te vertrouwen zijn, omdat ze veel liegen. Redenen voor het niet vertrouwen van het andere geslacht liggen vaak in ervaringen die ze hebben met het andere geslacht. Een mannelijke informant probeerde voor zichzelf de situatie te analyseren: ‘Meisjes en jongens hebben tegenover elkaar niet zoveel respect. Ze bedriegen elkaar vaak en vertrouwen elkaar daarom niet. Maar in een vriendschap tussen meisjes of een vriendschap tussen jongens is er veel meer respect.’ Ook speelt het een rol dat wanneer er geen ervaringen zijn opgedaan met vriendschapsrelaties jongen-meisje, ze van anderen hun ervaringen op dit gebied horen en hier hun mening op baseren.

5. Het belang van vriendschap.

De betekenissen die jongeren hechten aan hun vriendschapsrelaties zijn belangrijk wanneer ik een antwoord wil geven op de vraag hoe vriendschap onder jongeren in Bolgatanga kan worden beschreven. In dit hoofdstuk komen de belangrijkste ondervindingen, wat betreft de betekenissen die worden gehecht aan vriendschap, naar voren.

5.1 'Just friend' en 'best friend'

Tegen het einde van mijn veldwerkperiode zag ik in een café een bordje hangen met daarop: *'The distinction between 'just' friends and 'best friends'.*

'A just friends says "Hi, ...Hello, ...bye..." and walks away.

A best friend always stops by your side and asks how are you doing.

A just friend has never seen you cry.

A best friend's shoulders are soggy with your tears.

A just friend think the friendship is over when you have an argument.

A best friend know that it's not a friendship until after you've had a fight.

A just friend hates it when you call after he/she has gone to bed.

A best friend asks you what you took so long to call.

A just friend, when visiting, acts like a guest.

A best friend opens your refrigerator and helps himself.

A just friend is jealous of your love life.

A best friend loves to know all about your love story.

A just friend expects you to always be there for any help.

A best friend is always there, whenever you need help.

A just friend doesn't have time from his/her busy schedule.

A best friend always has time for you in his/her busy schedule.

A just friend calls you whenever he/she has some work.

A best friend calls you often just to hear your voice.

A just friend doesn't have anything to talk to you on the phone.

A best friend doesn't know how much to finish in that one call.'

The distinction between 'just' friends and 'best friends'⁵

⁵ Voor afbeelding: zie Bijlage.

Het belang van sociale relaties is in Ghana ontzettend groot. Alleen je dag doorbrengen wijst op het hebben van geen familie of vrienden en is in dit land haast ondenkbaar. ‘Vriendschap in Ghana is zo belangrijk. Vriendschap is zo sterk. Maar we hebben verschillende vormen van vriendschap. Je hebt altijd één tot drie beste vrienden. Wij noemen iedereen onze vriend maar beste vrienden zijn het belangrijkste voor je.’, vertelde een eenentwintig jarige meisje. Behalve dat zij het belang van vriendschap onderstreepte, maakte het meisje duidelijk dat er een onderscheid bestaat tussen ‘gewone’ vrienden en ‘beste’ vrienden, met wie een diepere band wordt aangegaan. De ‘gewone’ vrienden zijn er vaak heel erg veel. Het zijn vrienden die je begroet en aan wie je doorgaans verder niet te veel waarde hecht. De ‘beste’ vrienden met wie je een diepere band aan gaat, zijn er maar een paar. Met deze vrienden worden ideeën uitgewisseld, problemen besproken en materiële bezittingen gedeeld. Dit onderscheid is terug te vinden in alle leeftijdscategorieën en zowel bij jongens als meisjes. Het uitwisselen van ideeën, het bespreken van problemen en delen van materiële bezittingen is vooral terug te zien in de vriendschappen van de oudste twee leeftijdscategorieën maar ook bij de jongeren van 10-15 jaar is dit al terug te zien. Ook zij delen hun bezittingen, zoals eten en speelgoed met elkaar en hoewel er vaak nog geen persoonlijke problemen worden besproken, delen ze dat wat hen bezighoudt meer met hun ‘beste’ vrienden dan met hun ‘gewone’ vrienden.

5.2 Familie of vrienden

Familie werd als sociale relatie in alle leeftijdscategorieën als meest belangrijk gezien. Wanneer er een keuze moet worden gemaakt tussen familie of vrienden als belangrijke sociale relatie gaven alle jongeren aan te zullen kiezen familierelaties, boven vriendschapsrelaties. De redenen die vaak werden aangedragen zijn dat vrienden niet altijd te vertrouwen zijn en familie altijd voor je klaar staat en ze onvoorwaardelijk van je houden. ‘... omdat mijn familie mijn eerst punt van contact is. Ik vertrouw mijn familie meer dan mijn vrienden en ik denk zelfs dat mijn moeder mijn beste vriendin is,’ vertelde een 21-jarig meisje om duidelijk te maken hoeveel familie als sociale relatie voor haar betekent. Toch moet vriendschap niet worden onderschat als sociale relatie. Voor veel jongeren is de waarde heel erg groot en ze zouden niet zonder vrienden kunnen en willen. Zo zijn niet alle problemen bespreekbaar binnen de familie. Problemen die ook spelen bij leeftijdsgenoten zullen, volgens de jongeren, eerder met leeftijdsgenoten worden besproken. ‘Als ik ooit zou ontdekken dat ik zwanger ben, zal ik het mijn vrienden vertellen omdat mijn moeder heel erg boos zou worden op me,’ aldus een meisje uit de leeftijdscategorie 15-20 jaar. Ook geven verschillende jongeren uit de

leeftijdscategorie 20-25 aan dat ze vroeger bang waren voor hun ouders en daarom niet alles met hen durfden te delen.

5.3 Bepreken van problemen en advies

Vanaf de leeftijd 15-20 jaar gaven de jongeren aan dat het bespreken van een probleem heel erg afhangt van de aard van dit probleem. Sommige jongeren bespreken een bepaald probleem toch eerder met familie, omdat ze hun vrienden niet vertrouwen. Zoals eerder beschreven zijn ze vaak bang dat het probleem niet tussen de twee vrienden blijft. Andere gaven aan dat enkel problemen die andere leeftijdsgenoten ook ondervinden, met leeftijdsgenoten worden besproken. Problemen die niet zozeer overeenkomen met ervaringen van andere leeftijdsgenoten worden eerder besproken met familie, omdat familie precies weet hoe de persoon in elkaar zit. Veel jongeren waren overtuigd van het feit dat leden van hun familie beter in staat waren te vertellen wat er gedaan moest worden om het desbetreffende probleem op te lossen.

Ook het aannemen van advies van vrienden vindt plaats. Een jongen van 24 jaar vertelde wat hij, toen hij jonger was, voor belangrijk advies van zijn vrienden kreeg: ‘Angst is niet goed. Je kunt niet leven met angst. Nadat ze dat hadden gezegd veranderde mijn hele leven.’ Toch gebeurt het geven en aannemen van advies maar tot op zekere hoogte. Vaak werd aangehaald dat vrienden misschien het beste met je voor hebben maar niet altijd voor jou kunnen beslissen wat goed voor je is. Vrienden zijn soms onwetend en beschikken over te weinig kennis van het probleem. Maar ook hier kwam naar voren dat niet elk probleem en het bijpassende advies geschikt is om thuis te bespreken en te ontvangen, ook niet met broers of zussen die relatief van dezelfde leeftijd zijn. Ook ‘ongevraagd’ advies wordt door vrienden ontvangen en gegeven. ‘Ik adviseer mijn vrienden als ik zie dat ze de verkeerde kant op gaan door bepaalde beslissingen die ze nemen.’ Deze informant gaf aan dat hij het belangrijk vond om zijn vrienden te waarschuwen, ook al vroegen ze daar niet om. Deze adviezen worden vaak aangenomen van ‘beste’ vrienden waarmee een diepere band is ontstaan.

5.4 Verwachtingen

Opvallend is dat de verwachtingen van vriendschap ook vaak hoger worden, naarmate men ouder wordt. ‘Vriendschap is voor mij, er voor elkaar zijn in vreugde en pijn.’ Dit citaat komt van een meisje uit de leeftijdscategorie van 15-20 jaar. In deze categorie werd het er voor elkaar zijn in goede en in slechte tijden en het delen van ideeën en gedachten als belangrijkste gezien. Deze kenmerken werden ook genoemd door jongeren in de leeftijdscategorie van 20-25 jaar maar werden dan vaak aangevuld met begrippen als vertrouwen, respect, elkaar

begrijpen, steunen in moeilijke tijden, comfort, liefde, zorgzaamheid en het bereid zijn voor elkaar te sterven. Mijn hoofdinformant uit de oudste leeftijdscategorie verwoordde zijn verwachtingen als volgt: ‘De ideale vriendschap bestaat uit *support, comfort, love and care*. Dit zijn de belangrijkste begrippen waarin je een ideale vriendschap kan hebben.’ Ook werd de ideale vriendschap door een 22 jarige jongen gezien als ‘*Two bodies, one soul.*’, om aan te geven dat je binnen een vriendschap moet doen voor een ander wat je voor jezelf ook zou doen en net zo veel liefde voelt voor hem als voor jezelf. De eerder genoemde begrippen worden vaker genoemd door jongeren in de oudste leeftijdscategorie en minder door jongeren in de leeftijdscategorie 15-20 jaar. Binnen de leeftijdscategorie 10-15 jaar komen deze begrippen niet aan de orde.

5.5 Van elkaar leren

Wanneer we kijken naar wat vrienden van elkaar leren, is er voor de jongeren tot 20 jaar een duidelijke overeenkomst. Vrienden spreken elkaar aan wanneer ze zien dat iemand iets doet wat eigenlijk niet hoort. Ze leren elkaar dat ze zich moeten gedragen en vaak gaat dit gepaard met een kleine tik. Opvallend is het geschreeuw dat samen gaat met de terechtwijzing. Ik ondervond dit zelf tijdens een participerende observatie in het Youth Center. Voor een buitenstaander als ik, die de lokale taal niet verstaat, leek het alsof de twee vrienden vreselijke ruzie maakten en dat het nooit meer een goede vriendschap zou worden. Maar vijf minuten later liepen de jongens hand in hand verder, druk te kletsen.

Jongeren uit de oudste leeftijdscategorie gaven aan dat vrienden hen al van jongs af aan hen hebben geleerd zich juist te gedragen in verschillende situaties. Zelf gaven ze vaak aan dat het voor nu niet meer nodig is. Ze vonden zichzelf oud genoeg om hun eigen verantwoordelijkheid daarin te nemen. Echter, uit participerende observaties blijkt dat het nog wel degelijk gebeurt: ‘Het is een voorrecht dat je geen honger hebt dus stop met zeuren over zulke stomme dingen!’ hoorde ik een 24-jarige jongen tegen zijn beste vriend schreeuwen. Vijf minuten later zitten de jongens heerlijk te kletsen en lijkt er geen wolkje aan de lucht. Een ander voorbeeld komt uit een bijeenkomst waar seksuele voorlichting werd gegeven. Een jong meisje vraagt of er uitleg kan komen over het gebruik van een condoom. Het meisje waar ze al de hele middag mee optrekt, wijst haar echter terecht: ‘Je doet net of je nog nooit een condoom hebt gezien maar dat weet je heel goed. Je wilt hem gewoon hebben!’

Wanneer er een leeftijdsverschil is binnen een vriendschap, is vaak te zien dat de oudste zich uitspreekt tegenover de jongste, maar dat de jongste nooit de oudste terechtwijst. Dit is niet afhankelijk van gender, zo bleek uit participerende observatie. Oudere meisjes

wijzen de jongere jongens terecht en oudere jongens wijzen jongere meisjes terecht. Een ander opvallend punt dat bij jongeren tot 20 jaar naar voren kwam tijdens interviews is dat ze aangaven dat ze veel van elkaar leren op school. Wanneer de leraar onderwerpen behandelt die ze niet snappen, zijn vrienden er om elkaar dingen uit te leggen en te laten begrijpen. Echter, blijkt uit participerende observaties, dat dit in veel mindere mate gebeurt dan in interviews werd aangegeven.

Het uitwisselen van ervaringen en op deze manier van elkaar leren is vooral terug te zien in de leeftijdscategorieën vanaf 15 jaar. Veelgenoemde onderwerpen, waarover ervaringen worden uitgewisseld, zijn relaties met het andere geslacht of met andere vrienden, geloof en de beleving daarvan, maar ook hele praktische zaken als het rijden op een motorfiets. Deze ervaringen worden niet met elke vriend besproken. Vaak wordt de uitwisseling van ervaringen beperkt tot de ‘beste’ vrienden waarmee een diepere band is ontstaan. Voor de jongste leeftijdscategorie is het uitwisselen van de bovengenoemde vormen van ervaringen niet zo van belang omdat ze deze ervaringen nog niet hebben, maar ze vertellen elkaar wel wat ze hebben meegemaakt in het dagelijks leven. Ook op deze manier geven ze aan dat ze van elkaar kunnen leren.

Dat er ook negatieve aspecten zitten aan het van elkaar leren, vertelt een informant uit de oudste leeftijdscategorie. Hij probeerde uit te leggen dat hierin een verschil bestaat tussen de jongste leeftijdscategorie en zijn eigen leeftijdscategorie. ‘De jeugd van nu (de jongste leeftijdscategorie) kent geen moraliteit. Ze kennen ook weinig respect voor hun ouders. Sommige jongeren zorgen ervoor dat andere jongeren dit gedrag overnemen. En ook seks bijvoorbeeld. Ze hebben makkelijker seks met elkaar.’ Volgens mijn informant gaat dit samen met vriendschap, waarin jongeren van elkaar leren en de bovenstaande dingen van elkaar overnemen. Werd in de bovenstaande paragraaf voornamelijk de positieve kant van het overnemen van gedragen beschreven, volgens deze informant zit er ook wel degelijk een negatieve kant aan het leren van elkaar.

5.6 Elkaar steunen

Zoals al eerder te zien was, wordt onderling het bieden van steun binnen de leeftijdscategorie 20-25 jaar als belangrijk gezien. Het elkaar helpen in moeilijk tijden, zowel mentaal als materieel ondersteunen, werd als kenmerk genoemd van vriendschap. Het spreekwoord ‘a friend in need is a friend indeed’ kwam meerdere malen naar voren om aan te halen dat het belangrijk is om een vriend onvoorwaardelijk te steunen, in welke situatie dan ook. Maar ook voor de jongeren van 15-20 jaar is het steunen van elkaar belangrijk. Echter materiële

ondersteuning, zoals geld, eten of kleding, kwam minder voor onder deze jongeren. Reden hiervoor is dat deze jongeren vaak nog niet zelfstandig zijn en niet hun eigen geld verdienen om zo hun vrienden te kunnen onderhouden. Voor beide leeftijdscategorieën geldt dit zowel voor jongens als voor meisjes. Onder jongeren in de jongste leeftijdscategorie komt steun op een ander terrein naar voren. Ze zullen elkaar eerder helpen met het maken van huiswerk dan mentale of materiële ondersteuning verschaffen

5.7 Vriendschap is niet wat het lijkt?

Vriendschap is volgens sommige informanten niet altijd wat het lijkt. Zo vertelde een meisje uit de oudste leeftijdscategorie over haar vriendschap met andere meisjes op de Junior High School: 'Ik was een hardwerkend en rustig meisje op school. Toen ik aanvoerder werd van de Harvest Member Club op de Bolgatanga Girls Secondary School, werd ik door mijn vriendinnen 'dik' genoemd. Dat vond ik heel erg. Ik dacht dat ze mijn vriendinnen waren. Ik besloot daarna te gaan afvallen maar ik ben altijd dik gebleven.' Deze situatie omschrijft een vriendschapsrelatie die uiteindelijk veel teleurstelling met zich meebrengt. Later vertelde ze dat ze deze meiden op dat moment zag als vriendinnen maar dat ze dat eigenlijk niet waren, omdat ze niets persoonlijks met deze vriendinnen kon delen. Ze refereerde ook aan het feit dat je eigenlijk maar één of twee 'beste' vrienden kan hebben.

Ook een jongere informant vertelde dat vriendschap soms geen echte vriendschap is: 'Ik hou het meeste van voetballen op school. Ik ben heel erg goed en dan wil iedereen bij mij in de groep. Dan heb ik heel erg veel vrienden. Maar in de klas willen ze me niet meer helpen.' Deze informant gaf hiermee aan dat vriendschap zich soms voornamelijk richt op het aantal vrienden en niet op wat het inhoudelijk opbrengt. De teleurstellende ervaring in een vriendschapsrelatie zorgt ervoor dat het vertrouwen in vriendschapsrelaties afneemt. Ook de volgende situatie schetst deze afname van vertrouwen. 'Ik had een goeie vriendin die ik hielp met allerlei dingen. Ze kwam zelfs veel bij me thuis. Op een dag maakte ik een document voor haar op de computer. Ze vond het niet goed en zei dat ik het opnieuw moest doen. En ik moest zelf de kosten van het internet betalen. Sindsdien doe ik alsof ze er niet is.' Het verlies van vertrouwen lijkt kenmerkend te zijn voor veel vriendschappen. Veel informanten schetsen een soortgelijke situatie als hierboven, waarin teleurstelling heeft geleid tot het feit dat het aangaan van 'beste' vrienden wordt bemoeilijkt. Opvallend is dat de jongeren elkaar steeds minder lijken te vertrouwen, naarmate ze ouder worden.

Conclusie

Deze thesis is begonnen met een theoretische onderbouwing om ondersteuning vanuit de literatuur te vinden voor het beantwoorden van de hoofdvraag: Hoe kunnen vriendschapsrelaties onder jongeren in Bolgatanga, Ghana worden beschreven en welke invloed hebben leeftijd en gender op de vorm en aard van deze vriendschapsrelaties? Om deze, vrij brede vraag te kunnen beantwoorden, bestaat de hoofdvraag uit drie deelvragen. In deze conclusie zal een antwoord worden gegeven op de deelvragen: welke factoren van belang zijn bij het sluiten van vriendschap voor deze jongeren, hoe vriendschap door hen wordt vormgegeven onder jongeren en welke betekenissen zij hechten aan vriendschap. Dit zal worden beantwoord aan de hand van de gegevens verzameld in het veldwerk, maar zal ook worden gekoppeld aan de eerder behandelde theorie.

Een focus op vriendschap binnen de antropologie is niet nieuw, maar ook niet gebruikelijk. Toch gaat dit onderzoek in op vriendschapsrelaties aan de hand van antropologisch veldwerk. Door het hebben van vrienden hopen we emotionele steun, advies en materiële ondersteuning te ontvangen (Bell&Coleman 1999: 1). Daarnaast onderscheidt vriendschap zich door zijn karakteristieken van effectieve uitwisseling en spontaniteit en is veranderlijk door zijn karakteristieken (Collier&Bornman 1999: 136). Deze omschrijving van vriendschap vormt het uitgangspunt van dit onderzoek.

Voor de selectie van personen die geschikt zijn voor een vriendschappelijke relatie zijn verschillende factoren van belang. In de literatuur worden, zoals beschreven, de volgende factoren onderscheiden: verwantschap, etniciteit, religie, leeftijd, scholing, werk, geslacht, groepsvorming/levensstijl, buurtgenoten of sociale interesse. Aan de hand van interviews, informele gesprekken en participerende observatie ben ik op zoek gegaan naar de factoren die voor jongeren in de leeftijd van 10-25 jaar in Bolgatanga van belang zijn.

Etniciteit, zo gaven de jongeren aan, vormt voor hen geen voorwaarde voor het sluiten van vriendschap. Dit geldt voor alle leeftijden en voor zowel jongens als meisjes. Voor wat betreft de betekenis van verwantschap blijkt uit de data van het onderzoek dat binnen verwantschapsrelaties onder jongeren in Bolgatanga geen ruimte is voor vriendschapsrelaties. Wanneer er wordt gesproken over familie kunnen deze relaties in geen geval ook vriendschapsrelaties worden genoemd. Dit sluit aan op de redenering van Aquilar (1999: 196, 169-170), die stelde dat er geen sprake kan zijn van vriendschapsrelaties binnen verwantschapsrelaties, wanneer deze verwantschapsrelaties de basis vormen binnen een

samenleving. Ook hierin is geen verschil te zien in leeftijd of gender.

Op de vraag of religie van belang is bij het sluiten van vriendschap, werd veelal geantwoord dat personen met een verschillende religieuze achtergrond een vriendschapsrelatie kunnen opbouwen. Echter uit participerende observatie blijkt dat religie, voornamelijk onder de jongeren van 20-25 jaar maar ook onder jongeren van 15-20 jaar, wel degelijk van belang is bij het sluiten van vriendschap. Het delen van dezelfde waarden en ideeën, die voortkomen uit religie, wordt daarbij als belangrijkste argument aangedragen. Ook Butterfield&Kebede (2009) geven aan dat religieuze omstandigheden, als externe factor, de keuze van vriendschap sluiten kunnen beïnvloeden.

Het delen van dezelfde waarden en normen als belangrijkste argument bij het sluiten van vriendschap op basis van religie kan echter ook los gezien worden van religie. Pas wanneer je hetzelfde over onderwerpen denkt en meningen niet ver uit elkaar liggen kan er, volgens de jongeren uit de twee oudste leeftijdscategorieën, een waardevolle vriendschap worden opgebouwd. Voor jongeren in de jongste leeftijdscategorie is dit nog minder van belang. Voor zowel religie als het delen van dezelfde waarden, normen en ideeën is er geen verschil te zien tussen jongens en meisjes. Een theorie die aansluit op het feit dat jongeren met dezelfde waarden, normen en ideeën eerder vriendschap met elkaar sluiten, is te vinden in de publicatie van Viviënne Griffiths (1996). Zij concludeert dat het belang van identificatie met de groep van groot belang is voor kinderen en jongeren bij het sluiten van vriendschap. Pas wanneer deze identificatie plaatsvinden, kan er een vriendschapsrelatie ontstaan. Ook Jacobsen (1973) schrijft over vriendschap met sociaal gelijken, met een gelijk systeem van normen en waarden.

De meeste vriendschappen in de jongste twee leeftijdscategorieën worden gesloten op school. Dit heeft als gevolg dat leeftijd altijd relatief gelijk is, omdat de jongeren elkaar ontmoeten in de klas en op het schoolplein. Verder wordt er op school Engels gesproken. Dit maakt dat taal niet langer een barrière hoeft te vormen bij het sluiten van vriendschap, wat voorheen nog wel het geval kon zijn door de vele lokale talen die Ghana kent. Dit verschilt niet voor jongens en meisjes. Dat school belangrijk is voor het sluiten van vriendschap zien we terug bij Thorne (1993 geciteerd in Griffiths 1996: 28). Er is op school meer potentie tot en ruimte voor het sluiten van vriendschap. Daarnaast kent school volgens Thorne het systeem van ordening op leeftijd, dat vriendschap stimuleert. Jongeren ontmoeten elkaar ook vaak in de buurt. Door slechte economische omstandigheden beschikken voornamelijk de jongste jongeren nauwelijks over middelen van vervoer. Dit biedt een nieuw argument voor het feit dat taal altijd gelijk is en dus geen rol speelt in het sluiten van vriendschap. De

mobiliteit neemt toe naarmate de jongeren ouder worden, maar is nog altijd gering. Hierin is geen verschil in gender te ontdekken. Een laatste factor die door de jongeren in de leeftijdscategorie 15-20 jaar werd genoemd is het belang van elkaar groeten. Hierdoor wordt duidelijk hoe iemand zich naar jou opstelt en open staat voor jouw toenadering. Dit blijkt van groter belang te zijn voor meisjes dan voor jongens.

Voetbal speelt een belangrijke rol in de vormgeving van vriendschap onder de jongens in de leeftijdscategorie 10-15 jaar. Maar ook onder jongens in de oudere leeftijdscategorie blijkt dat voetbal veel gedaan wordt als ontspanning met vrienden. Daarnaast wordt voetbal gezien als mogelijkheid om (nieuwe) vrienden te ontmoeten.

Opvallend is door alle jongeren wordt aangegeven dat, zowel onder jongens als meisjes, men elkaar ontmoet in kleinere groepjes. Van grotere, vaste 'vriendengroep' is eigenlijk bijna nooit sprake. Meisjes lijken elkaar meer te ontmoeten in sociale gelegenheden als de kerk dan jongens. Dit komt voort uit het feit dat zij niet in staat zijn elkaar na schooltijd te ontmoeten, wat verband houdt met huishoudelijke taken die ze binnenshuis moeten uitvoeren. Ook Butterfield&Kebede (2009) benoemen dat sociale omstandigheden als deze, die van invloed kunnen zijn op vriendschapsrelaties. Het op zich nemen van huishoudelijke taken geldt voor alle leeftijdscategorieën.

De gesprekken die vrienden met elkaar voeren verschilt voor leeftijd en gender. Opvallend in de jongste leeftijdscategorie is dat toekomst vaak genoemd wordt als factor waarover gesproken wordt. Daarnaast geven ze aan bang te zijn om te praten over vertrouwelijke problemen en seksualiteit is op deze leeftijd nog niet bespreekbaar. De angst om over persoonlijke problemen te praten zien we ook terug bij jongeren in de leeftijdscategorie 15-20. Zowel jongens als meisjes geven aan dat zo'n tachtig procent van hun gesprekken over school gaan. Verder praten ze over wat er op televisie te zien was of in de buurt is gebeurd. Meisjes geven aan dat gesprekken onder elkaar vaak gaan over uiterlijk, trots of onderwerpen als menstruatie, terwijl jongens meer over sport praten en grapjes met elkaar uithalen. De oudste jongeren spreekt vooral zelf uit dat ze het jammer vinden dat persoonlijke problemen vaak niet met vrienden te bespreken zijn. Daarnaast zijn HIV/Aids, de thuissituatie en geldzaken niet bespreekbaar binnen een vertrouwelijke vriendschapsrelatie.

De meest hechte vriendschappen ontstaan tussen jongeren van hetzelfde geslacht. Uit gesprekken kwam naar voren dat jongeren het andere geslacht steeds minder vertrouwen naarmate ze ouder worden. Negatieve ervaringen en negatieve ervaringen die gedeeld worden door leeftijdsgenoten zijn hiervan de oorzaak.

Uit het onderzoek komt naar voren dat er geen verschil is tussen jongens en meisjes bij de verschillende betekenissen die worden gegeven aan vriendschap. Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat er een groot verschil bestaat tussen ‘gewone’ vrienden en ‘beste’ vrienden. Deze laatstgenoemde zijn er meestal maar één tot drie en zijn een diepere band aangegaan met de persoon. Met ‘beste’ vrienden worden ideeën uitgewisseld, problemen besproken en materiële bezittingen gedeeld. Dit onderscheid is terug te vinden in alle leeftijdscategorieën. Ook Gareis (1995) maakt het onderscheid in verschillende soorten vrienden, die verschillen in belang en uiting van de vriendschap.

Binnen de oudste twee leeftijdscategorieën werd duidelijk aangegeven dat verwantschapsrelaties als belangrijker worden gezien dan vriendschapsrelaties. Dit is niet in overeenstemming met eerdere literatuur, welke beargumenteren dat vriendschapsrelaties een belangrijkere positie in zouden nemen. (Bell&Coleman 1999, Durham 2000). Het grote belang van familierelaties heeft tot gevolg dat sommige problemen eerder worden besproken met familieleden dan vrienden. Dit sluit aan bij de eerdergenoemde literatuur over het belang van verwantschap. Toch worden sommige problemen juist met leeftijdsgenoten besproken. Dit geldt echter alleen voor de oudste leeftijdscategorieën, de jongere categorie richt zich eerder op familie. Naarmate de jongeren ouder worden wordt er ook advies uitgewisseld. Er worden meer adviezen uitgewisseld als er een vriendschapsrelatie van ‘beste’ vrienden is ontstaan.

Binnen vriendschapsrelaties ontstaan ook verwachtingen. Begrippen als vertrouwen, respect, elkaar begrijpen, steunen in moeilijke tijden, comfort, liefde, zorgzaamheid en het bereid zijn voor elkaar te sterven worden in de oudste leeftijdscategorie genoemd, in mindere mate in de leeftijdscategorie 15-20 jaar. Deze begrippen sluiten aan bij definitie van vriendschap van Bell&Coleman (1999). Jongeren in alle leeftijdscategorieën proberen van elkaar te leren. Een kleine tik of elkaar aanspreken op fout gedrag van een jongere persoon is niet ongebruikelijk.

Het uitwisselen van ervaring onder de oudste categorieën levert echter niet alleen positieve effecten. Jacobson (1973) noemt vriendschap een wapen tegen anonimiteit en een ‘vangnet’. Ondersteuning binnen de vriendschap vindt vooral plaats binnen de leeftijdscategorie 20-25 jaar, omdat zij over de economische middelen beschikken om dit te doen.

Ten slotte wordt vriendschap niet altijd als positief ondervonden. Binnen verschillende leeftijdscategorieën hebben jongens en meisjes teleurstellingen binnen hun vriendschap ondervonden, waardoor het vertrouwen in een vriendschapsrelatie is geschonden.

Butterfield&Kebede (2009) geven aan dat juist dit vertrouwen zo kenmerkt is voor het verkiezen van vriendschapsrelaties, boven andere relaties. Het belang is ook terug te zien in het gevolg van het geschonden vertrouwen in vrienden: er ontstaan minder vriendschapsrelaties die worden omschreven als vriendschapsrelaties met een ‘beste’ vriend. Maar wanneer er wel sprake is van ‘beste’ vriend dan is er één zin die daar op aansluit voor jongeren in Bolgatanga: *‘Two bodies, one soul.’*

Bibliografie

Aguilar, Mario I.

1999 Localized Kin and Globalized Friends: Religious Modernity and the 'Educated Seld' in East Africa. In *The Anthropology of Friendship*. Oxford: Berg.

Akiyama, Hiroyuki

2001 The influence of schooling and relocation on the G/ui pupil companionship. *African Study Monographs (Supplementary Issue)* 26:197-208

Barr, Abigail, Marleen Dekker&Marcel Fafchamps

2009 Bridging the gender divide: An experimental analysis of group formation in African villages. Leiden: African Studies Centre.

Bell, Sandra&Simon Coleman (Eds)

1999 *The Anthropology of Friendship*. Oxford: Berg.

Blum, R.W.

2007 Youth in Sub-Saharan Africa. *Journal of adolescent health* 41 (3): 230-238

Boeije, Hennie

2010 *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage.

Butterfield, Alice&Wassie Kebede

2009 Social networks among poor women in Ethiopia. *International social work* 52 (3): 357-373

Carrier, James G.

1999 People Who Can Be Friends: Selves and Social Relationships. In *The Anthropology of Friendship*. Oxford: Berg.

Collier, M.J.&E. Bornman

1999 Core symbols in south African intercultural friendships. *International Journal of Intercultural relations* 23 (1): 133-156

Durham, Deborah

2000 Youth and the Social Imagination in Africa: Introduction to Parts 1 and 2. *Anthropological quarterly* 73 (3): 113-120

Eriksen, Thomas Hylland

2007 *Globalization*. Oxford: Berg.

Fair, J.E., M. Tully, B. Eksale&R.K.B. Asante

2009 Crafting Lifestyles in Urban Africa: Young Ghanaians in the World of Online Friendship. *Africa today* 55 (4): 29-49

Ghana Statistical Service

2005 *Analysis of district data and implications for planning Upper East Region*

- Griffiths, Viviënne
1995 *Adolescent Girls and Their Friends: A Feminist Ethnography*. Vermont: Avebury.
- Gareis, Elisabeth
1995 *Intercultural Friendship: a qualitative study*. Lanham: University Press of America.
- Hey, Valerie
1997 *The company she keeps: an ethnography of girls' friendship*. Virginia: Open University Press.
- Ihle, A.H.
2008 Islamic Morality, Youth Culture, and Expectations of Social Mobility among Young Muslims in Northern Ghana. *Journal of Muslim minority affairs* 28 (2): 267-289
- Jacobson, David
1973 *Itinerant Townsman: Friendship and social order in Urban Uganda*. California: Cummings Publishing Company.
- Knecht, A.B.
2008 Friendship selection and friends' influence. Dynamics of networks and actor attributes in early adolescence. <http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2008-0125-200537/index.htm> (geraadpleegd op 1 december 2010).
- Nimwegen, Ruud van
2010 *What volunteers can do within the YHFG & how does it work*.
- Paine, Robert
1999 Friendship: The Hazards of an Ideal Relationship. In *The Anthropology of Friendship*. Oxford: Berg.
- Reed-Danahay, Deborah
1999 Friendship, Kinship and the Life Course in Rural Auvergne. In *The Anthropology of Friendship*. Oxford: Berg.
- Rondini, S.&J.K. Krugu
2009 Knowledge, Attitude and Practices Study on Reproductive Health Among Secondary School Students in Bolgatanga, Upper East Region, Ghana. *African Journal of Reproductive Health* 13 (4):55-61
- Youth Harvest Foundation Ghana
2009 About us. <http://www.yhfg.org/about.html> (geraadpleegd op 20 juni 2011).

Bijlage 1. Reflectieverslag.

Na een lang proces van voorbereiding was het begin februari eindelijk tijd om af te reizen naar Bolgatanga voor een onderzoek naar vriendschapsrelaties onder jongeren. Een reis naar het noorden van Ghana is lang en vermoeiend door het slechte vervoer en slechte wegen. De aankomst in Bolgatanga viel dat ook flink tegen: hoge temperaturen, droogte, veel stof, veel vuil en veel drukte. Dat dit een kwestie van wennen was, bleek gelukkig snel. Mijn draai in het gastgezin en op de Youth Harvest Foundation Ghana had ik snel gevonden. Ik heb erg genoten van nieuwe indrukken, het ontmoeten van een nieuwe cultuur en het leren kennen van nieuwe mensen.

Het vinden van jongeren voor mijn onderzoek was geen probleem, echter de manier waarop ik de jongeren dacht te kunnen interviewen bleek niet goed te werken. Een jonge, blanke vrouw die met pen en papier in de aanslag vragen afvuurt, was iets waar veel jongeren zich door lieten afschrikken. Vooral onder de jongste twee leeftijdscategorieën kreeg ik voornamelijk sociaal wenselijke antwoorden te horen, die niet bruikbaar waren voor mijn onderzoek. Ik besloot het anders aan te pakken doormiddel van het opbouwen van *rapport*, informele gesprekken en veel participerende observatie. Het vele ‘rondhangen’ op het Youth Center, scholen en andere plekken waar jongeren samenkwamen zorgde ervoor dat jongeren mij gingen herkennen. Ik heb veel gesprekken gevoerd, ook gesprekken die niet over het onderwerp van deze scriptie gingen, om zo een vertrouwensband met de jongeren op te bouwen. Naar aanleiding daarvan leverde meer gestructureerde interviews wel duidelijke informatie op. Het was niet makkelijk om de planning, die ik in Nederland had opgesteld, los te laten en deze beslissingen te maken in het veld. In het begin had ik er namelijk zoveel plezier in dat ik me afvroeg of dit wel daadwerkelijk ‘onderzoek doen’ was. Stelde ik me wel professioneel genoeg op? Maar naarmate ik door had dat dit de beste manier was om betrouwbare data te verzamelen, stelde het me gerust. Ik genoot van deze manier van onderzoek doen, waarbij ik het gevoel had dat ik de jongeren in hun eigen, ongedwongen sfeer vragen kon stellen. Verrassend genoeg kwamen mijn deelvragen goed overeen met de uitleg over vriendschap die jongeren mij gaven en hoefde ik mijn hoofd-en deelvragen niet aan te passen. Waar ikzelf het meeste van heb genoten waren de *focusgroups*. Al maakte ik het mezelf soms haast onmogelijk, door meer dan 40 jongeren te betrekken bij een groepsgesprek. Door de openheid van de jongeren naar elkaar toe en de passie tijdens het discussiëren over verschillende onderwerpen leverde dit mooie informatie op. Ik kon me op dat moment iets meer terugtrekken uit het gesprek en het gesprek meer laten leiden door de

jongeren zelf, waardoor de jongeren op een ongedwongen manier met elkaar in gesprek konden gaan over de door mij gekozen onderwerpen.

Hoewel ik genoot van het onderzoek doen, kostte het elke dag weer moeite om de data uit te werken en analyseerden. Het uitschrijven van interviews en gesprekken, het schrijven van vignetten, het coderen en analyseren van de data heb ik vaak met tegenzin gedaan. Toch besefte ik dat het belangrijk was om dit iedere dag bij te houden en gelukkig is met dat ook gelukt, mede door de elektriciteit en het internet waarvan ik gebruik kon maken in het Youth Center.

Het leven in Noord-Ghana was niet altijd even makkelijk. De temperaturen bevonden zich altijd boven de 40 graden, zo niet hoger, en de droogte en het stof zorgde soms voor moeilijke werkomstandigheden. In dit soort situaties is het belangrijk om je eigen, lichamelijke grenzen te kennen, maar dit is niet makkelijk wanneer je nog zoveel wilt doen. Dat je altijd tijd tekort komt heb ik voornamelijk in de laatste twee weken ondervonden. Door een verkeerd voorschrift van malariatabletten en een darminfectie ben ik twee weken erg ziek geweest. Ik vond het erg moeilijk om in die periode zo weinig aan het onderzoek te kunnen werken. Verschillende keren ben ik er alsnog op uit geweest, wat achteraf niet altijd goed uitpakte. Helaas kun je niets aan dergelijke omstandigheden veranderen, maar ik heb geleerd dat goed voor jezelf zorgen altijd het belangrijkste moet zijn.



Foto 1. Op deze foto zijn leden van Youth Harvest Member Club te zien. Ze kijken naar een voetbalwedstrijd die georganiseerd werd door de Youth Harvest Foundation Ghana. Deze wedstrijden vonden iedere week plaats en ik was hier dan ook vaak te vinden. Het opbouwen van *rapport*, informele gesprekken en participerende observaties maakten deel uit van deze sessies. Dit is dan ook typerend voor mijn rol als ‘onderzoeker’.



Foto 2. Helaas beschik ik over weinig foto's van mijzelf tijdens het veldwerk. Op foto 1. is enkel mijn lege stoel te zien. Om aan te geven dat ik daadwerkelijk op de plaats van bestemming ben geweest heb ik hierboven een foto toegevoegd (na toestemming) van mijn hoofdinformant uit de oudste leeftijdscategorie, genomen na afloop van een interview. Dit typeert ook de reciprociteit binnen het onderzoek. Het contact met een blanke, gesprekken over Nederland, mijn e-mailadres en het maken van foto's waren voor de jongeren genoeg 'beloning' voor het geven van een interview of informeel gesprek.

Bijlage 2. Summary in English.

This thesis looks at how friendship can be described for young people in Bolgatanga, Ghana and investigate the influence of age and gender on the form and nature of these friendships. For this very broad question to answer, the main question will include three sub questions: which factors are important in the negotiation of friendship among young people, how is friendship shaped among young people and what kind of meanings do they attach to the friendship.

A focus on friendship in cultural anthropology is not new, but also not common. Yet this research on friendships is based on anthropological fieldwork. By having friends, we hope to receive emotional support, advice and material (Bell & Coleman 1999: 1). Also friendship distinguishes itself through its friendship characteristics of effective exchange and spontaneity and the variability of the characteristics of friendship (Collier & Bornman 1999: 136). This definition of friendship is the starting point of this study.

Ethnicity is not a condition in the negotiation of friendship among young people. This applies to all ages and both boys and girls. The focus on kinship within cultural anthropology was shown in the past, but still the focus on kinship is there. The data of the research shows that within kinship relations among youth in Bolgatanga there is no room for friendships. When the youth is talking about family relationships they will not call it friendship. This follows the argumentation of Aquilar (1999: 196, 169-170), which argues that there cannot be any friendship relation within a kinship relationship because these kinship relations underpins the society. Also here is no difference in age or gender.

When I asked the youth whether religion is important in the decision of becoming friends, they often answered that people with different religious backgrounds can build up a friendship. However, participant observation shows that religion, especially among the youth of 20-25 years but also among young people aged 15-20 years, is really important. Sharing the same values and ideas based on religion, is their main argument which they put forward. But the importance of sharing the same values can also be separated from religion. Only when you feel the same about topics and your opinion is the same as your friend, according to the two oldest age groups, a valuable friendship can be built. The youngest age group does not speak about this importance in informal conversations. For both religion and the sharing of the same values, norms and ideas, there is no difference between boys and girls. A theory that fits the fact that young people with the same values, norms and ideas rather become friends

with each other, can be found in the publication of Vivienne Griffiths (1996). She argues that the identification with group members is important for children and youth in becoming friends. Only when this identification occurs, a friendship will arise. Also Jacobsen (1973) writes about friendship with social equals, with a similar system of values.

Most friendships among the two youngest age groups arise within school. As a result, age is always relatively the same, because the youth meet in classrooms and the playground. Furthermore, English is spoken at school. This means that language is no longer a problem in becoming friends. This does not differ for boys and girls. The importance of school is reflected by Thorne (1993 cited in Griffiths 1996: 28). There is a lot of potential of becoming friendship in school. According to Thorne school systemize the youth at age which promotes friendship. Young people often meet in the neighborhood. Due to poor economic conditions, particularly the youngest adolescents have no possibility of using transport. This is also one of the reasons that language is always the same and plays no role in becoming friends. The mobility increases as people get older, but is still low. There isn't found any difference in gender.

A final factor that is called by the youth in the age group 15-20 years is the importance of greeting each other. Through the way of greeting it becomes clear how people react on you and how they approach you. It appears to be more important for girls than for boys.

Football plays an important role in the content of friendship among the boys in the age group 10-15 years. But also for boys in the older age group it became clear that football is done as a distraction with friends. It is also seen as an opportunity for meeting (new) friends. Football is, in addition to the compulsory part in school, barely exercised by girls.

It is striking that all age categories, both boys and girls, indicated that they meet in smaller groups. Larger, fixed 'friend groups' are never discussed within informal conversations or interviews. Girls meet each other in social venues such as the church more than boys. This arises from the fact that they are unable to meet each other after school, which is related to household tasks they must perform indoors. Also Butterfield & Kebede (2009) identify social circumstances like these, which can affect friendships. Taking care of household tasks applies to all age groups.

The conversations among friends are different in age and gender. Striking in the youngest age group is the future, which is often mentioned as a topic. Participant observation shows that these discussions are often linked to boasting about economic environment. In

addition, they mentioned the fear of talking about intimate issues. Also sexuality at this age is not negotiable. The fear of talking about personal problems is also mentioned in the age group 15-20. Both boys and girls indicate that about eighty percent of their conversations is about school. Furthermore they talk about what was shown on television or happened in the neighborhood. Girls conversations often focus on appearance, pride or topics like menstruation, while boys talk about sports and joking with each other. The oldest age group often mentioned that it is a pity that personal problems cannot be discussed with friends. Furthermore, HIV / AIDS, the home situation and money cannot be discussed within a confidential friendship.

The closest friendships appear among between young people of the same sex. Informal conversations made clear that young people increasingly distrust the opposite sex when they become older. Negative experiences shared by peers and their own negative experiences are the cause of the distrust.

During the research it became clear that there is a big difference between 'just' friends and 'best' friends. 'Best' friends are usually one to three person(s) and enter a deeper relationship with the person. 'Best' friends exchange ideas, discuss issues and shared material possessions. This distinction is reflected in all age groups and among both boys and girls. Also Gareis (1995) makes a distinction within different types of friends. They vary in importance and expression of friendship.

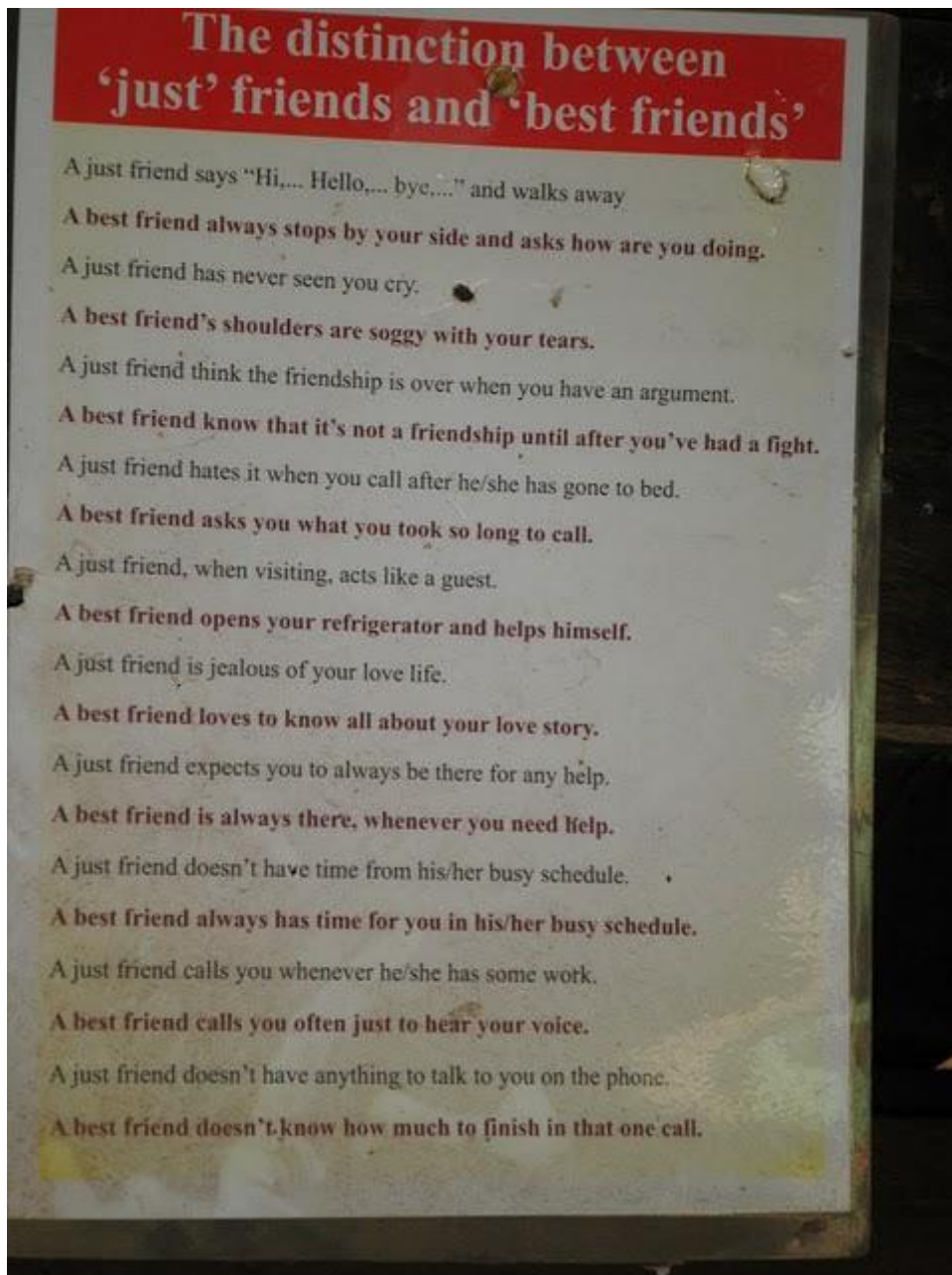
The two oldest age groups made clear that kinship relations are more important than friendship relations. This is not in line with several literature which advocate that friendship relations takes an important position in society. (Bell & Coleman 1999, Durham 2000). The importance of family relationships has led to the discussion of some problems with family instead of friends. This applies to both boys and girls. This joins the aforementioned literature on the importance of kinship. Nevertheless, some problems will be discussed just with friends. This applies only for the oldest age group, the younger categories focuses more on family.

As young people grow older also advice is exchanged. More opinions will be exchanged if there is a friendship of 'best' friends. Within friendships also expectations are developing. Concepts such as trust, respect, understand each other, support in hard times, comfort, love, care and willing to die for each other are mentioned in the oldest age group. These concepts are called lesser in the age group 15-20 years. The youngest adolescents did not mentioned these concepts. Also here is no difference between boys and girls found.

Adolescents of all ages trying to learn from each other. A small slap to address each other's incorrect behavior is not uncommon. However, the exchange of experience among the oldest categories does not only have positive effects. After an informal conversation it turned out that immorality, lack of respect and sex is assigned by the youngest age groups, among boys and girls. Jacobson (1973) mentions friendship as a weapon against anonymity. Support within the friendship takes place mostly in the 20-25 age group because they have the economic resources to do so.

Finally, friendship is not always experienced as positive. Within different age groups, boys and girls encountered disappointments in their friendship. Trust within a friendship has been violated. Butterfield & Kebede (2009) indicate that this trust is so characteristic for friendship relationship. The lack of trust results in less friendship relations which will be labeled with "best" friends. But when they are 'best' friends there is one sense that applies to friendship relations among young people in Bolgatanga: '*Two bodies, one soul.*'.

Bijlage 3. Afbeeldingen.



Afbeelding 1. 'The distinction between 'just' friends and 'best' friends.'.



Afbeelding 2. Youth Center van de Youth Harvest Foundation Ghana in Bolgatanga. De deur van links naar rechts: ICT ruimte, vergaderzaal en *counselingroom*.